

Михайло Г. Марунчак

ІЛЛЯ КИРІЯК ТА ЙОГО ТВОРЧІСТЬ

ВІННІПЕГ

1973

КАНАДА

Накладом Української Вільної Академії Наук
в Канаді

ILLIA KIRIAK AND HIS WORKS

by

Michael H. Marunchak

WINNIPEG

1973

CANADA

Published by Ukrainian Free Academy of Sciences
in Canada

Михайло Г. Марунчак

ІЛЛЯ КИРІЯК ТА ЙОГО ТВОРЧІСТЬ

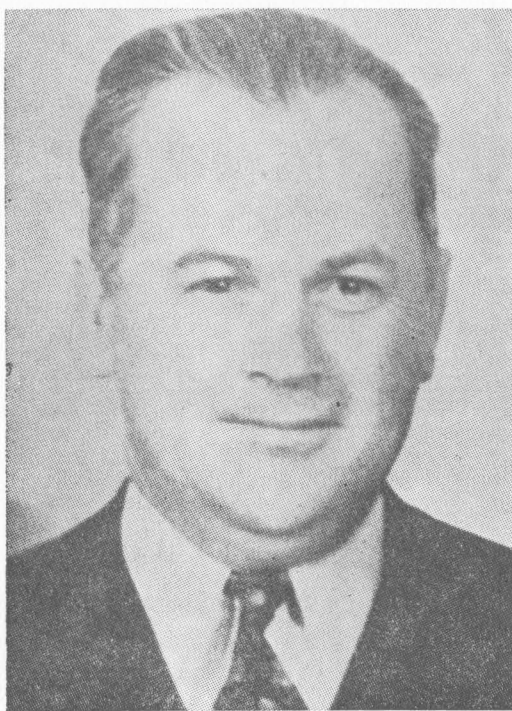
diasporiana.org.ua

ВІННІПЕГ

1973

КАНАДА

Накладом Української Вільної Академії Наук
в Канаді

ІЛЛЯ КИРІЯК

ПЕРЕДМОВА

В цій монографії про Іллю Киріяка ще раз виявився особливий дар д-ра М. Г. Марунзак, автора великої „Історії Українців Канади“, як глибоко-вдумливого й широкоглядного дослідника, який не залишить свого дослідю, доки не вишукає, сказати б — не викопає навіть з-під землі, всіх джерел, потрібних для науково правдивої відповіді на питання, що постають в процесі дослідю; доки не зв'яже залізною логікою ходу подій, які досліджує. Навіть, закінчивши свій дослід, він відгуває ще далі апетит дослідника незадоволенням. Так і в цьому разі, закінчуючи свою монографію, він каже: „Наша скромна праця . . . є першим більшим позатком . . . Збережена й упорядкована спадщина уможливить працю дальшим дослідникам . . .” Тим часом ця праця д-ра М. Г. Марунзак є таким щасливим і цінним досягненням, сподіватися якого було до цього часу нездійсненною мрією. Щасливим тому, що авторові її дійсно пощастило дістати в свої працьовиті руки і в свою творчу лабораторію рідкісні, майже розгублені матеріали про Киріяка, особливо його листування та автобіографію. Цінним тому, що Ілля Киріяк є епохальним явищем свого часу в історії українсько-канадського письменства, і така поважна монографія про нього стає його справжнім монументом на високому н'єдесталі і робить його видним на ближній й далекі горизонти.

Засоби до написання цієї монографії д-р М. Г. Марунзак взяв — науковий і літературно повістярський. Науковий у тому, що кожний опис, кожне твердження автор підпирає документально, без творення своїх „мостів” там, де не знаходиться підтвердження, і без „мудрування лукавого”, як прийнято висловлюватися. Автор, між іншим, не вдається в літературну аналізу творів Киріяка, з'осібна — „Синів Землі”, бо в сферу фахової літературної критики він не входить — він наводить лише погляди й оцінки інших авторів. Літературно-повістярський спосіб, який

не тільки не шкодить науковому засобові, але навіть оживлює його, полягає в тому, що д-р М. Г. Марунзак взяв собі в супутники в його авторській „подорожі” самого Киріяка. Весь час він іде впарі з ним — з його листування та з його автобіографії. Як сам Марунзак, у вступі до своєї праці, каже: „Цей матеріал такий багатющий, що підтитул нашої праці повинен ще мати назву „Для Киріяк про себе””.

Через таке щасливе сполучення авторських засобів ця монографія, яка уже із своєї назви мала б наводити на гитага, як не нудьгу, то позіхання, гитається легко й з захопленням, як цікава новела або незвичайні спомини. Це забезпечує їй широкий попит і благотворний вплив на гитагів.

Поза тим ця праця д-ра М. Г. Марунзака збагащує у поважній мірі скарбницю історичних і соціальних дослідів українського населення Канади у всіх ділянках його життя, особливо в ділянці культурного й соціального прогресу. Вона також стає цінним матеріалом для студентів літератури й молодих науковців, для їх університетських тез і дисертацій, бо дає їм певні джерела для вправ і специфічних дослідів над літературною стороною творчості Киріяка, ги навіть над соціальними явищами його часу.

М. І. МАНДРИКА
(Українська Вільна Академія Наук)

ВСТУП

В дні 29 травня 1973 року сповнилося 85 років від дня народження Іллі Киріяка, найбільшого українського канадського письменника, автора тритомової соціологічної повісти „Сини землі”, які принесли авторові тривке ім'я в українсько-канадській літературі. Повість ця виявила, що в Іллі Киріяка був укритий великий письменницький талант. „Сини землі” піднесли Іллю Киріяка на височінь майстрів слова та людини глибинних почувань і переживань.

Повість „Сини землі” подарував І. Киріяк українській спільноті в Канаді, коли йому сповнилося п'ятдесят років життя. Викінчував її, коли вже йому добігала шістдесятка. Працював над нею довгі роки, заки появився перший том в 1939 р. Після появи цієї тритомової епопеї треба було І. Киріякові ждати знову мало не десять років, щоб критики дали належну оцінку осягам його творчості та забезпечили тій повісті передове місце в українській літературі Канади. Можливо, що сталось це, між іншим тому, що третій том „Синів землі” побачив світ майже в шість років після появи першого тому. Можливо, що притьмарила появу першого тому „Синів землі” теж хуртовина другої світової війни. Знаємо теж, що були й інші причини, чому „Сини землі” так важко здобували право громадянства в українській літературі. Саме на ці питання хотілося б дати відповідь в цьому обширнішому нарисі.

Щоб однак знайти влучну відповідь на всі ці питання, доцільним було б відкрити письменницький шлях Іллі Киріяка, який довів його до написання „Синів землі.” При цьому мусимо наголосити, що письменницька діяльність Іллі Киріяка до появи „Синів землі” майже невідома загаломі. Вона розкинена на часописних сторінках, в листуванні зі своїми друзями, збережена в різних архівних

папках та в меншій кількості в часописних річниках. Скромний Ілля Киріак з дівочою соромливістю зберігав свої перші спроби від ока читачів. Віршував, писав І. Киріак, бо це була потреба його душі. Не все бажав він, щоб його рядки ставали власністю спільноти. Зате звірювався він з ними своїм інтимним друзям.

Важко було І. Киріакові зноситися на крилах Пегаса і ширяти в просторі одинцем. Він хотів бачити біля себе других, які піддержували б його літературне слово. Його поетично-письменницька душа потребувала заохоти і віри. У важких і складних піонерських часах, серед яких жив автор „Синів землі”, не все можна було стрічати творчі позитиви. Часто були вони тільки хвилимовими моментами на горизонті твердої дійсності в постійній боротьбі за індивідуальне та спільнотне існування. Все таки в припливах і відпливах життєвих хвиль І. Киріяка його письменницьке перо таки не покидало. Знесилений буднями, брався знову за нього з надією на краще. Проходили довгі роки душевного терзання в Іллі Киріяка, заки його „Сини Землі” побачили денне світло.

У 1912 році появилoся Киріякове перше оповідання друком. Часопис „Нова Громада” в Едмонтоні надрукував його. Цю алегорію — оповідання назвав Киріак „Гіркий сон.”¹) Назву цієї алегорії можна було б приписати самотному шляхові Іллі Киріяка, який часто увижався гірким сном авторові, але І. Киріак з подиву гідним завзяттям змагався з цим „гірким сном” впродовж цілого свого життя. В цьому його життєвському змагу постала низка віршів, оповідань, нарисів, новель, з яких лише де-що було опублікованим.

В нашій запланованій праці нам бажалося б розглянути найперше цей перший період невідомої творчості І. Киріяка, щоб опісля в другій частині основніше зупинитися на коронному осягові І. Киріяка „Синах Землі”. У своїй праці послуговуватись мемою в більшості листуван-

¹ „Гіркий сон”, „Нова Громада”, тижневик видаваний в Едмонтоні, річник II-ий, ч. 54, 1-го травня 1912. Передруковано в альманасі „Північне саяво”, III, Едмонтон, 1967.

ням самого І. Киріяка, в якому він розкриває свою чутливу душу близьким своїм приятелям та друзям, а які теж заховали в своїх скритках та колекціях дещо з недрукованої спадщини свого незабутнього друга. Розколюючи те все листування, великою поміччю в оцінці психологічного „я” І. Киріяка являється його власноручний життєпис, якого він надіслав своєму найбільш інтимному другові зі шкільної лавки Іванові Рурикові в 1952 р. згодом, в тому самому році, він зготував подібний життєпис, але значно поширений, для друга громадської праці новішої доби Петра І. Лазаровича. В споминах-життєписах²) І. Киріяк кинув багато світла на дні своєї молодости та перші письменницькі пориви. Звичайно, користуємось також його друкованим та недрукованим словом. Робимо це поменше, щоб листуванням та споминами самого Киріяка виразніше наświetлити його життєвий і творчий шлях. Цей матеріал такий багатющий, що підтикул нашої праці повинен ще мати назву „Ілля Киріяк про себе.” З цього автобіографічного матеріалу видніють найделікатніші відтінки душі цього мрійника, а одночасно реалістичного повістяря, великого альтруїста та замкненого самітника. З нього виростає людина з високим діпазоном психологічного соціального „я”, якому корилося „я” особисте, індивідуальне, а яке часто завдавало нашому повістяреві великих турбот.

Рання молодість

Рання молодість І. Киріяка пройшла в його родинному селі Завалє, на Покутті, Снятинського повіту. Тут прожив він до 19 року життя, щоб опісля вибратися в життєві мандри до Канади. Про ці ранні соняшні роки свого життя І. Киріяк дає вислів в своїх „Споминах” такими словами:

² В 1952 році І. Киріяк одержав від свого друга Івана Рурика різдвяну карточку зі святковими побажаннями, які навіяли йому низку споминів з давно-проминулх літ і зворушений ними до глибини своєї душі І. Киріяк написав 43-сторінковий життєпис, який ми в нашій праці цитуватимемо як „Спомини”.

„Я вродився 1888-го року, 29 травня у вівторок рано. Вродився „нечасний”, по маминім рахунку у сім місяців. Таке було маленьке, казала мама, що не було що в руки взяти. Цицька в рот не влазила, „мусіла зациркувати і то за кожний раз мусіла будити, щоб поплакати, бо плакати не вмів.” Отже маєте віз і перевіз. За скоро вродився і засвоїв собі привичку, що мене ціле моє життя треба було будити і потрутити на стежки, якими люди ходять. Поки до школи почав ходити, я був під маминим впливом. Нас було двох у родині, брат Петро, чотири роки старший від мене, і я. Мама зо страху, щоб я не вмер, виняньчила мене, мізинчика, і носилась зі мною, як із збитим яйцем. Куди би вона не йшла, чи тоді, коли я був у пеленках, чи вже тоді, коли своїми ногами порохи збивав дорогами, вона завсігди брала мене зі собою. Я ніколи не потребував плакати, просити йти кудись, куди мама йшла. Вона зі сну будила і брала зі собою, бо боялась, що мені хтось якусь кривду вдіє, як лишить мене вдома. Це не пройшло марне. З ходом часу і дитячого віку в мене закорінилась привичка мандрувати, йти кудись, без ціли, аби йшлося дорогами та стежками, що я знав із походів з мамою...

В дальшому оповідає Киріак про свій „перший виїзд” до Канади, який мав дуже романтично-пригодницький характер. Про це він так пише:

„Як я мав п'ять років, до Канади „хотів.” Їхали сусіди до Канади, люди випроводжали їх, а я заліз на віз, сховався під пакунки і так до Залуча на стацію заїхав. І бувби можливо і у потяг заліз і сховався між пакунки, але, як я казав тоді, „маршина” мене зацікавила, я оглядав її і так облишився. Не знаю, як я вернувся додому, але пам'ятаю, що неньо (так у нас тата кликали) вибив добре. Такі мандри мене до школи за скоро запровадили, бо п'ять скінчилося на весні, а в осені під братовою опікою ходив вже до школи, тільки з тої причини, щоб я з хати не втікав у інші мандри.”

Як довідуємося, в школі Ілля був добрим учеником. Його старший брат вчив вдома батька читати і писати, а Ілик, як він себе часто називає, коли згадує про дитячі роки, пильно слухав всего того, чого навчався його батько, і собі присвоював слово в слово, і коли він вписався в школу, то знав букваря від дошки до дошки. Це йому вможливило бути першим серед перших учнів та кожнорічно одержувати книжкові нагороди від діди́ча села Княжого Христофовича, який досить дбайливо опікувався школою не тільки в своєму селі, але теж і в інших селах.

Учитель Іван Голубович намовляв батька Ілика віддати його на дальшу науку — цебто післати його в гімназію, але бідні батьки Ілика на це не могли спромогтися. Замість дальше в школу, Ілик пішов „за свого до вуйка Юзя.” Сталось це на дванадцятому році його життя. Вуйко Юзь був маєтним чоловіком і щойно в нього Ілик міг закінчити шосту народну, а опісля доповняючу. Хто зна, як життя було б уложилось для Ки́ріяка, якщо б між батьком Ілика а його вуйком не прийшло до національно-політичних розходжень та спорів. Батько Ілика був радикал, а вуйко хрунь, який в тому часі ще був і заступником начальника громади. Боротьба почалася, коли то в селі оснували в 1905 р. організацію „Січ.”³⁾ „Січ” та січові вправи полонили душу молодого юнака та одночасно розпалили ненависть до вуйка Юзя, який поборював „Січ”, переслідував січовиків, а батькові Ілика погрожував ще й арештом. Ілик зміркував, де йому місце, залишив вуйка і задумав їхати до Канади. Канаду він знав з оповідань, як теж з листів. Про це він так згадує в своїх „Споминах:”

„Я багато листів писав до Канади сусідам дальшим і ближчим до їх родини в Канаді. Читав листи від них і відписував (Це мене під письменники завело вже тут” — замічує Ки́ріяк в „Споминах” (... Ті акри, бушлі збіжжа

³ Будучи вже в Канаді, І. Ки́ріяк написав довшу статтю про те „Як організувалась перша „Січ” в Завалі”, див. „Український Голос”, ч. 22, 1922 р.

і череди худоби заманювали мене. До того ж мій кузин у третім христу (третього ступня посвоячення — М. Г. М.) котрий уродився в тому році, що я і також мав ім'я Ілля, котрому батько помер, а мама віддалася за іншого, також збирався до Канади.⁴⁾

Кінці-кінців було двох Іллів Киріяків в Завалі, які мріяли про казочну країну Канаду. При цьому треба також згадати, що нашого Іллю ще і політично дещо переслідували. Це ще тим більше загостило бажання Ілика виїхати до Канади. Про ці репресії та гаряче бажання вирватися з них у вільний світ, І. Киріяк обширно висловився в своєму автобіографічному оповіданні, яке написав у формі листа⁵⁾ та переслав його своєму приятелеві в 1916 році. Оповідання це затитуловане „У світ.”

„Від половини літа збирався піти у світ, пише Киріяк. Ходив, мов затроений, робота не бралася його, ні забава, ні нічого . . . все було в него зайвим, на перешкоді. В него було одне: „У світ!” Ні, кажуть його рідні. Вас двох у нас. Встидно, коли пуцу одного.

„Пустіть, пустіть, ньеньо, мамо! Просив зі слезами в очах. Я відвдячуся вам. Бачите неминучу журбу тоді, коли розділимо куски землиці між нас, а без сего можна обійтися. Світ широкий і для мене знайдеться притулок, може гарніший, ще й вам зпоможу ним, тим добром, що в світі мене чекає . . .

„Гей, дитино! Глянь на себе! Ти ж слабосильний, що вдієш без нас, відговорювали рідні. Поїдеш, попадеш в юрбу злих людей, забудеш на Бога і згинеш . . . для нас і для себе . . .

„Але ви все щось находите, — впирався сварливо. Чи ж то мало поїхало таких як я, молодих, що навіть не знали, куди їдуть! А вони тепер панами, з грішми, своїм помагають, а я що не годең?!

„Ну, як наважився змірять те добро, то поїдеш, але уважай, без жадного нарікання. Спробуєш, страпиш, то все собі, памятай!

⁴ „Спомини”, стор. 9.

⁵ Лист адресований до Івана Рурика, датований 11-го лютого 1916.

„Неначе на чотири коні висадили його. Скакав, свистав, співав, тішився і рахував дні до свого виїзду. Дні здавалися роками, помалу минали, злостили його своєю лінивстю. Та годі, мусів чекати свого речинця. Вкінці прийшов час, день, котрого він не забуде ніколи.

„Груднева темна ніч. Метелиця засипувала снігом кождий закуточок. Ось тепер ніхто не побачить мене, як буду відходити. Навіть ті урядові голопупці, що наважилися сперти мене від подорожі в світ. Одно мені вдалося, а то, відтягнути неня від страху, котрі наносили йому ті голопупці своїми тайними листами, котрі підкидали вечорами під двері, під ворота, а тепер ще й їх заведу, бо виберуся в сю ніч, несподівано вирвуся з їх лапи, думав собі в душі.”

Такими важкими думками пращався І. Киріак зі своїм Заваллям, зі своїми рідними та рідною батьківщиною.

Хоча дорога до Канади була повна початкових пригод, то і її кінець не відбувся згідно з пляном. Киріак їхав до Лямонту, пошта Скаро, але замість туди — до ще іншого вуйка та тітки, Івана Лакусти, він задержався у Вінніпезі, а тут пізніше зродилися нові пляни та приключилися нові пригодницькі історії.

Різними дорогами

Різними стежками водило життя Іллю Киріяка, заки він знову попався до школи, але вже в Канаді. Працював він якийсь час у Вінніпезі, опісля в „Grand Trunk Pacific,” коло Кенори в Онтаріо, на екстра генгу в Сі-Пі-Ара — і коло Ріджайни, був робітником на секції в місцевості Крілмен (Creelman), працював при будові залізниці в Монтані, ЗДА, був помічником кухаря в робітничому таборі недалеко Спокен. Якийсь час був лісорубом в ЗДА. Вандрував по стейті Ідаго, де він, як пише в своїх „Споминах”, „прокидувався за френчмена”, щоб в той спосіб дістати працю. Пізніше знову притягнув його Спокен і там в пулрумі мало що не програв кожний цент, що він їх

так важко заробляв. Склалось однак так, що саме в критичному моменті з'явився міський поліцист, який „мав Ілля під своєю „доброю опікою” і коли побачив він, що Ілля мав програти все, що мав в кишені, цей добродій поліцист вхопив в свою руку вичислені гроші, а другою зламав Ілля за ковнір і при такій параді випровадив його з пулруму. Цим разом він вже з Іллею не патичкувався, але завів його на залізничу станцію „Great Northern Railway Co.”, купив квиток на поїзд до Канади, заладував його до поїздного воза і таким чином репатріював Канаді Киріяка. Відбулося те все не дуже по демократичному, але, як пізніше побачимо, це „вийшло на здоровля” молодому, романтичному Іллі.

Іхав Киріяк, так сказати б без цілі, але напрям взяв на Британську Колумбію. Чував він багато про цю провінцію. Передусім манили його багаті зарібки в копальнях вугілля та залізної руди. Заїхав він на початку до Ферні а опісля до Госмер. Пише він, що „два місяці ждав він, поки дістав роботу.” Їздив в різні копальні і врешті таки остався в Госмері. Робітниче середовище в Госмері, каже Киріяк, „знаціоналізувало” його, він жартома висловлюється теж, що там перестав він бути „френчменом”, а за те став „твердим соціялістом”.

Робітничий табір у Госмері дійсно залишив на Киріякові помітний слід на ціле життя і був для Іллі своєрідним життєвим етапом. Він не тільки оформив там свій світогляд, але поважно зглибив своє знання, яке дало йому можливість йти даліше вперед, в тверде життя. Тут він виріс політично та громадсько. Про це він обширно відмічує в своїх „Споминах.”

„Товариство велике, бібліотека — усі майже видання „Наукового Товариства Шевченка”, „Діла”, „Просвіти”, радикальні видання Трильовського, Павлика, Франка. „Вічний Революціонер” Франків став мені за молитву. Я читав, читав, читав. Секретарем товариства був півтора року й у читальні сидів, читаючи. Школу англійську заложили регулярно, від 9-ої перед полуднем аж до 12 в полудне, теж вечером від 7-ої до 10-ої. Іван Семенюк був

нашим учителем на припоручення покійного Мирослава Стечишиного, котрий тоді був редактором часопису „Робучий Народ” (властиво „Робочий Народ” — М. Г. М.) у Вінніпегу. 1910 я був делегатом на конвенції нашої соціалістичної партії в Едмонтоні. Там познайомився я лично з М. Стечишином, з Павлом Кратом, з Романом Кремарем, з Денисом Мойсюком і цілим рядом провідних соціалістів із Західної Канади. По конвенції вернувся до Госмер, ніби додому, робив далі, аж незадовго почала компанія (цебто управа копальні — М. Г. М.) віддаляти провідних робітників із роботи. Під весну прийшла черга на мене.”⁶)

Як бачимо політична заангажованість І. Киріяка була причиною, що він перестав бути майнером і в його житті почалася друга фаза мандрування та шукання за працею. Тільки за одне літо він мав 24 різних праць. Пише він, що його завжди „тягнуло до майни”, але не так склалось в його житті, як йому бажалось. Вкінці він опинився в Едмонтоні і став працювати друкарем а радше вчитися друкарського діла у видавництві „Нова Громада.” В цьому видавництві появлявся соціалістичний часопис тієї самої назви а головним редактором був відомий Роман Кремар.

Працюючи в „Новій Громзді” складачем, І. Киріяк спробував тоді також свого пера. Саме в тому часі написав він згадуване вже передше оповідання „Гіркий сон”, з якого повіяло великим талантом, що крив в собі скромний і нерішучий Киріяк. „Гіркий сон” — це глибока алегорія, яка символізує поневолення народу, — долину кістяків, серед яких є дві категорії людей, кістяків, ті, які здаються, плачуть і нарікають а є ще інші, які завжди підносять голову до життя. Є ще інша категорія побіч цих — це сороки, які присипляють народню гордість та чуйність. Це ті, які постійно держать з тими, які живуть з народу, цебто з його поневолювачами. Ця долина кістяків — поневоленого народу мала такий напис:

⁶ Оригінал оповідання в архіві І. Я. Рурика. Мову оригіналу залишаємо без змін.

„В сій долині, живуть і не живуть ті,
Котрих, хто хоче і не хоче,
Має в животі.
На поталу нам, „птахам і звірям”,
Самі дались вони.
Шкіру, кров і сік
Віддають сами.”

В „Новій Громаді” І. Кириак в скорому часі став і редактором. Сталося це навіть проти його волі, так сказати б, з konieczности. Коли в редакції не стало Романа Кремара, Томи Томашевського та Івана Семенюка, чільних керівників видавництва та тижневика, І. Кириак сам рішився рятувати дальшу появу часопису. Він став одночасно складачем, редактором та адміністратором. Це було навіть понад сили високо-ідейного Кириака. „Нова Громада” вкоротці самоліквідувалась, а Кириак пішов до Атабаски, щоб зайняти гомстед та допомогти Р. Кремарові реалізувати великі пляни заселення цього простору. Довго він не був на відлюдді, бо Р. Кремар розвів одночасно нові пляни. Тим разом він став видавати в Едмонтоні новий часопис п. н. „Новини.” Про це Кириак занотував в своїх споминах кількома короткими реченнями. Він пише:

„В місяці лютому, 1913, Кремар „заволав” мене знову до Едмонтону, почавши видавати на велику скалю часопис „Новини” і поставив мене за пресмена... Я мешкав з ним в його хаті (він не був ще жонатий), де він переучував мене зі соціяліста на консервата.”

Стільки згадує І. Кириак про свою партійно-політичну приналежність чи орієнтацію. Це однак дуже формальна сторінка справи, бо правду кажучи, в своїй основній творчості Кириак не був ані соціялістом, ані консерватом, як теж ані лібералом, коли згодом став працювати в ліберальному часописі „Поступ.” Кириак був тільки Кириаком, який вносився вище партійних симпатій чи антипатій. Він був народником, який глядів на нарід, як на цілість, і цілісно йому служив. При цьому однак не можна, щоб не підкреслити важливого моменту в житті Кириака, а саме, що особистість Романа Кремара мала не маловаж-

ний вплив на еволюцію поглядів Іллі Киріяка. Слідом за Кремарем він виходив з вузьких партійних горизонтів до широких народних величин.

Форінерка, „Поступ“ та багаті задатки поетичної творчости

В осені 1913 року Киріяк вступив до „Інґліш Скул фор Форінерс“ у Вегревілі, яку популярно звали тоді „Форінеркою“, як теж „Форінеркою.“ Школа була організована з початком 1913 року і мала за завдання підготовляти учеників — синів українських поселенців і всіх інших, які хотіли одержати основну освіту, а опісля продовжати науку в „Нормал Скул“, або іншими словами, посвятитися учительському званню. Наслідком різних обставин Киріяк опинився ненадійно в цій школі. З редактора та пресмена він став учеником.

„Тяжко було в школі, — замічує в своїх споминах І. Киріяк, переживши всі ті тарапати в краю, а потім тут, у новому світі. Моя голова була повна пережитків, які безнастанно проявлялися мені в пам'яті. Читаю, студіюю щобудь, а тут нагло думкою забіжу до вуйка Юзя, до Спокен, до Госмер, а книжка лежить переді мною, неначе стереоскоп і ніби показує мені усі ті події та образи, що вбилися в мою пам'ять.”

Вступив Ілля Киріяк до „Форінерки“ на 26 році життя, по довгих життєвих епізодах та струсах і не диво, що наука ставала в початках навіть тягарем. З часом однак Ілля давав собі раду, а шкільне молоде товариство, з яким він дуже близько зжився, ставало підйомом в його новому побуті. Тут він стрінув і студіював з такими близькими друзями, як О. Григорович, Й. Топущак, І. П. Далаврук, І. Гринчишин, Д. Мойсюк та інші. Найближче нього стояв, згадуваний вже нами Іван Я. Рурик. Навчання, студії, друзі, громадське життя „Народного Дому“ у Вегревілі під проводом відомого піонера Петра Зварича знову зрушили глибокі почування Іллі. Він по тихеньку

став писати вірші, нариси, оповідання. Він не афішувався з тим, але і не надто крився, хоча майже нічого не містив у пресі. Дещо збереглося з його перших віршів серед його друзів, а до найстарших віршів можна зачислити його вірш „Мому Народові” (датований 10 квітня 1914), „Надія” (28 квітня 1914), „Наша Нива” (1914), „Життя, життя” (1914). Всі вони писані у Вегревілі.

Вірш „Мому Народові” був неначе його життєвою програмою. В цьому вірші він визначив свою ролю у відношенні до української спільноти в Канаді. Роля — ця — це роля учителя, провідника. Про це Киріак так говорить в першій стрічці:

„Народе мій! Не знаю, чи оплакувати Тебе,
Чи сварити гіркими словами,
Щоб збудити до життя Тебе ще живого,
Щоб Ти здобув скарбів слави.”

Хоча початкові вірші Іллі Киріяка потребували багато вигладження, але вони мали глибину почувань та високий ідейний зміст. Вже тоді Ілля Киріак все глибше і глибше входив в ширину української спільноти в Канаді і ступнево зривав зі своїми молодечими партійними поглядами.

В 1915 році Киріак покинув школу, але не покинув поетичного пера.

Склалося так, що доля загнала Киріяка знову до часопису, але тим разом до ново-зорованого підприємства „Поступ” в Мондері, в якому Киріак став не тільки складачем, але теж і співредактором. Ролю І. Киріяка в цьому підприємстві та середовищі описав Іван Рурик в листі до судді Михайла Стечишиного. Цитуємо: . . .

. . . „Джов Мекалум, котрий говорив досить добре по українськи, рішив видавати український часопис, розуміється, за поміччю Ліберальної партії. Часопис названо „Поступ” і першим редактором став недавно прибувший до Канади студент Дмитро Яремко . . . помічником і складачем став Ілля Киріак, котрий мав практику, будучи через кілька років складачем в „Новинах” в Едмонтоні . . .

Я (цебто І. Я. Рурик — М. Г. М.) став помічником Киріяка, а разом агентом „Поступу”, збираючи передплати, оголошення і т. п. Машинерія була стара, так що все робилося ручно. Машину до друкування ми охрестили „січкарнею”, бо так точно вона робила. Дали нам машинерію і букви (черенки — М. Г. М.) а решту „як хочете їсти, то заробіть.” Перше число ми потрапили видати на 12-го липня 1915 року на свято Петра і Павла, бо на той день завсігди з'їздилося 8-10 тисяч наших людей до Мондер на відпуст, і на початок не зле нам пішло. Мондер став осередком для наших тодішніх учителів як Григорій Новак (пізніший лікар — М. Г. М.), В. Курієць, Іван Генник, Н. Кузів, котрі стали приїздити до редакції, коли тільки могли... Киріяк поза „становище” складача, був офіційно назначений також кухарем, бо тільки він знав де-що про варення.” (Лист датований 20 лютого 1960).

З вісім сторінкового листа І. Я. Рурика про ті часи так і видно, що Киріяк був душею цього молодого мондерського гурта, що зосереджувався довкола часопису „Поступ.” Цей шестимісячний проміжок часу надто врився в пам'ять І. Киріяка, коли то він у вісім років пізніше написав оповідання п. н. „Редакційні тайни”, в яких героями були ніхто інший як згадуваний Яремко та сам Ілля Киріяк. Не має сумніву, що І. Киріяк, крім набирання друку та куховарення, знав докладно техніку та адміністрацію часопису, бо був це для нього третій з черги часопис після „Нової Громади” та „Новин”, в яких Киріяк не тільки пробував своїх технічних знань, але теж редакторсько-видавничої ініціативи.

Коли з початком шкільного року учителі — студенти пішли до школи на науку, а дехто знову на учительську працю, Киріяк видержав ще якийсь час на видавничій стійці, а вкінці перейшов на працю до Народної Торговлі, а радше був змушений до цього матеріяльними труднощами. Працював він з початку в Чипмені а опісля в Іннісфрі, Алберта.

⁷ Див. „Український Голос”, ч. 16 і 17, 1923.

Розлучитися зі шкільними друзями, залишити шкільну лавку, попрощатися з „Поступом” — все це було для надто чутливої душі Киріяка забагато. Він почувався опущеним, самотнім, а наслідком цього почування постав його вірш „Самотний я”, який повністю цитуємо:

„Самотний я...
Кругом мене нікого.
Відреклись всі мене,
Не маю вже нічого.
Самотний я...
Хоч товк креміння тверде,
Не зважав на безсилля,
Чистив з дороги колоддя
Самотний я...
Хоч отвирав вікна душі
Для промінь світла
Гостей, так щирих мені,
Самотний я...
Бо впав з драбини життя,
Котрою ліз в мріях по щаблях.
Не зважав на черв проклятий,
Яка точила щєблі завзято,
Щоб звалити мене і розбити на прах.
Впав! Впав і зробивсь калікою душі.
Розбились всі чудесні сфінкси,
Розсипались утішні мрії мої.
Розлетівся штаб думок яскравих,
Лишився тільки труп
І кілька споминів ласкавих,
Що крають серце, як ножами,
Коли згадаю...
Що самотний я.”⁸⁾

Вірш цей написаний в Чипмені і датований 6-го листопада 1915 зберігається в архіві І. Я. Рурика. Він кидає деяке світло на працю, яку Киріяк сповняв і хотів сповняти супроти свого народу в Канаді. Думки висловлені у вірші покриваються з програмою мондерського часопису „Поступ”, в якому було сказано, що „ціллю сеї часописі поставили ми духове і матеріяльне піднесення нашого народу в Канаді.” Можна і не сумніватися, що

⁸⁾ Вірш зберігається в архіві І. Я. Рурика.

ідеаліст Киріяк ідентифікував себе з цим часописом та тогочасною добою, яку тоді називали поступовою, а в якій праця для народу уважалася невідкличним обов'язком.

Почуванню самотності І. Киріяк старався зарадити частим і багатим листуванням зі своїми друзями. З цього часу заховалося декілька цінних Киріякових листів, які вносять характеристичні елементи до світогляду та світосприймання Киріяка. Листова розмова справляла йому велику радість. Його листи довгі, часто кільканадцять сторінок. В них він завжди зосереджувався на потребах рідної спільноти, на „безімних поселенців — піонерів”, на „вуйках”, як це з презирством тоді дехто висловлювався про людей в кожухах та сіраках. Йому було приємно читати в листах про працю товаришів, які йшли в народ і працювали для нього, а найбільше його радувало, коли в поселенцеві вони не бачили „затурканого вуйка”, але людину, члена тієї самої спільноти, що вони самі.

„Так, друже, пише він в одному з листів. Для мене це неоцінений скарб, що мої товариші — други бачуть те, що моя душа боліє бачити. Се для мене життя, коли скований під обухом безсилля: буду **слідити працю моїх любих між своїми** (підкреслення листа). Я знав, що Ти пізнаєш багато дечого, коли підеш між загал. Я знав, що пізнаєш щиру душу нашого переселенця і скинеш той образ, що представляв бідного „вуйка” в ролі неокресаного, назадняцького, перепудженого хлопа. „І вірю, що Ти пізнав свій блуд, коли казав, що з „вуйком” нема що робити.”

В цитованому вище листі, Киріяк писав про себе щиро і безпретенсійно. І тут знову його цитуємо:

„Тепер я на новій арені життя. Мушу примінювати колишні погляди свого життя на інші, цілковито відмінні і виточувати нове колесо і стежку будучности. Недавнє минуле лишилося спомином . . .

„Тепер роблю знакомство з „вуйком.” Сего вимагає **бизнес „і моє приватне життя тут („приватне” в значенні особисте — М. Г. М.),** щоби запізнатися з тими, з котри ми постановив жити . . .”

Саме в цьому відношенні укладався в Киріяка певний душевний комплекс. Розумово він наказував собі йти в народ, але внутрішньо він був схильний до самотності. Його манило життя спільноти як цілості, але не поодинокі одиниці. Тому Киріяк в дальшому щиро признається своєму другові, коли каже:

„Ще в нікого в хаті не був, навіть у К... а, хоч вже й підносили мені під ніс мою непривітність. Впрочім нема й чого, я в карти грати страшенно ненавиджу і мучить мене. Чуюся дуже вдоволеним сидіти в моїм маленькім покоїку, між чотирма стінами і тихенько думати, передумувати споминами все, що пережив або шкрабати щонебудь пером на папери, а потім дерти і спалити, щоби борони, Боже, хто не перечитав дурниць. Може моя сентиментальність є убійчою для мене, але я її люблю понад все. (Цитований лист, датований 25 грудня 1915).

В наведеному листі Киріяк одверто заговорив про своє „шкрабання” — цебто літературну творчість та свою сентиментальність, про яку він частіше пізніше говорить у своїх листах, споминах, а яка теж помітна в його творчості. Як вражливим був Киріяк на своє оточення, може послужити ще така цитата з його листа:

„Читав я ті всі листи (від своїх друзів — М. Г. М.) повних шість годин. Плакав і сміявся. І як не плакати і не сміятися, коли в тих листах повно щирих слів, повно отвертих сердець. Я не можу зрозуміти, чи я справді заслужив собі на таку щирість від товаришів.” (Лист датований 15 грудня 1915).

Киріяк не був вдоволений з цієї чутливості, яка часами переменялась в хвиливі сумніви і зневіру, і тому у вірші з того часу він пише:

„Хлопче! Чого нарікаєш
На життя, на долю,
На світ і на все, що знаєш.
В світі і в безодню
Падеш без віри?
Кріпись! Збери свої сили,
Пірви ланцюги зневіри!”

(11 лютого 1916)

Більш рішучо говорить про ці відчуття та переживання ще в іншому вірші:

„Коли твоя жорстока судьба
Наповнить жовцю життя,
Коли розстроена болить душа,
Не пади ниць!
Всіх своїх невдач
Не жалій, не плач,
Воно не pomoже,
Не наше воно, а Боже!
Він сильний знає,
Хто чого бажає,
І зішле та в іншій красці.
Ми на його ласці.
А що нам зішле,
Ніхто нам не відбере.
Ні друг, ні брат, ні сват,
Ні цар, король, пралат.
Воно зістанеться нам,
Як наш власний крам.

Побут поза школою та молодим і творчим середовищем своїх друзів І. Киріак глибоко переживав в своїй душі. Це видно з його багатого листування з того часу та декількох поетичних спроб, які виявляють його безсумнівний талант.

Знову учнем та учителювання

Не довго перебував Киріак поза школою. Його колишні виховники бачили в ньому непересічну здібність і тому намовляли його вернутися до науки. Вони навіть крізь пальці дивилися на деякі його незакінчені іспити. Дарували все, тільки він мав вернутись до школи та продовжувати навчання. Коли намови не дуже помагали, вони прямо силою затягнули його до неї. Цими добродіями були учителька Віттакер та директор „форінерки” Стикел. Треба таки було з а б и р а т и с я Киріякові знову до навчання. Правда, наука йому йшла дещо гладше тепер. Були навіть добрі успіхи. Однак Киріак у своїх дум-

ках йшов значно дальше поза щоденну науку, реальне життя. В думках линув він до людей, загалу, спільноти, людства. В своїх нотатках та листах він писав:

„Ох, як я люблю людей, я б їм все віддав, лиш аби вони були добрі. Але люди, як люди. Звичайні люди, все на перекір, лише тому, що не розуміють себе. І чи вони маються лишати так дальше, не розуміти їх? Лишити їх?! Я не годжуся і бриджуся тими, котрі воліють заманити себе на тимчасовий кусок хліба, чим підійти трішки дальше і бути упревілійованим до куска хліба...”

Попадає І. Киріак часто у філософічні розважування над життям і старається знаходити в цьому житті основний змісл. Знову, хай про це говорять слова самого І. Киріака, які вибираємо з одного з численних листів до його сердешного друга І. Я. Рурика, що датований 11 лютого 1917 р. Він медитує такими словами:

„Нераз сяду собі, запалю папіроску і думаю. Думаю над тим життям. Раз воно представляється мені таке чорне, таке дурне, таке без цілі, що прямо розсміюся божевільним сміхом і питаюся себе: „Чого волочуся між чужими?” Чому моє „я” представляється мені тим, для котрого жию? „Та невидимий голос відповідає:” Слухай, дурню! Життя — це скарб, котрий представляє вартість твого „я.” А твое „я”, що регулює твоім життям, повинно провадити те життя так, як вимагає людськість. Тому коли твое „я” хоче, щоб твое життя було солодким, то ти повинен жити для других, а не для себе, а тоді твое „я” буде жити життям твоїх ближніх і воно буде солодким тобі. Бо зрозумій, дурню, каже мені голос: коли чоловік жие лише для свого „я”, коли бажає осолодити життя своєму „я” і при тім забуває про ближніх, він вбиває своє життя, а при тім його „я” тратить вартість і потім слідує самовбійство...”

„Придивися між людей! Шепче дальше віщий голос. Кілько людей дають своє життя за свою улюблену ціль, котра не була для їх власного „я”, лише для їх ближніх, народу, партії, групи, друзів і товаришів а нарешті люблених. І знай, що ці люди не жили своїм життям, вони жили життям тих, для котрих жили і їх „я” працювали не на свої „я”, лише працювали для других. Візьми вірний і правдивий приклад; винахідників, відкривателів, писате-

лів, поетів, героїв народа, дальше візьми простих звичайних людей, батька і маму, а вкінці залюблених молодят . . .”

В своїх глибоких міркуваннях І. Киріяк застановляється також над ролею поета — письменника в народі і вкінці приходиться до ясного заключення. Він каже:

„Поет живе душею народу. Для нього присвячує поет все, що в нього найкраще — життя.”

Таким саме бачив себе в тому часі 28-літній Киріяк, коли то він вглиблювався в своє та спільнотне „Я”.

В праці над собою, в душевному терзанні та духовній творчості проминуло Киріякові кілька шкільних і творчих років. В тому часі він закінчив середню школу, а на вакаціях учителював „на фармах”, в Іспасі та Москві, в провінції Алберта. В 1918 і 1919 роках він градуувався в педагогічному семінарі в Кемровз, відомій в тому часі „нормал скул.” Став він кваліфікованим учителем та дістався на працю до школи „Шипинці” в Алберті. Учителюючи тут, І. Киріяк навязав собі, а радше навязали йому тихі любовні і невинні романси, які ніжного Іллю розгромили душевно на кілька років. Про ті часи він згадує з великим чуттям у своїх споминах. Він бачив себе якимсь іншим як другі люди. Він відчував, що йому щось завжди не доставало. Все чомусь йшло в нього за скоро. Здавалось йому, що він був завжди юнаком, якому треба було вчитись. Бачилось йому, що йому треба якоїсь сили, яка штовхала б його наперед. Свою освіту вважав він нескінченою. Була вона для нього писана великими прогалинами життя, недостачами, браком гармонії тощо. Був він у вічній борні зі собою. Як дуже строгий суддя супроти себе, він говорить у своїх міркуваннях про своє минуле з певною дозою іронії:

„Таке то зі мною було, або іншими словами, такий то я, ніби „самтінг спешел”, не такий як інші люди. Зібравши все те, що я згадав тут до купки, то в мене все „за скоро” було. Вродився за скоро, до школи почав ходити за скоро, женили за скоро, парубочив за скоро, до Канади поїхав за скоро, міняв родини за скоро, давався

намовляти за скоро і все те відбувалося без моєї ініціативи — хтось інший мене потручував із стежки, якою я йшов, на іншу. Скажу таке, що якби я був не стрінув Гавреляка того дня, коли я його випадково стрінув, то я певний, що я не бувби у „форінерці”, бо я сам не думав про неї . . .”

„Але я не нарікав і не нарікаю, бо все пішло благополучно. За одним тільки жалую, що я нічого не навчився такби мовити систематично, бо все йшло за скоро. Я навіть сьогодні дивуюся, як я ту школу перейшов, включаючи „нормал.” На сліпо перейшов, бо безнастанно думав по українськи і переводив з пам’яті англійське на українське і те, що читав і те, що учителі говорили. І знаєте, яка була моя англійська мова. Вона не могла мені обертатися в роті і я таки мало коли вживав її в розмові. Та й у писанні калічив, дуже калічив. Та систематично я не міг навчитися її, бо все пішло за скоро.

„Я навіть у своїх любовних епізодах не був ініціатором, усе хтось з боку пробував нас до купи стулити. А було їх чотири, ясних та красних, що й до сьогодні розмаєною весною виринають в моїй пам’яті. В краю з Анничкою зліплювали і ми ще, хоч смаркатенькі були, але вже в зеленім саду та у винограді за ручки водилися, ягідки та чічки збирали. Гарний був на вроду дівчурик . . . Потім прогалина велика була, аж поки я не пішов учити на Іспас, а пізніше . . . Шипинці . . .”

Мимо цього дуже і надто строгої характеристики супроти свого „я”, Киріак залишив з того часу багатьох надійних задатків на великий письменницький талант. В його течці, а радше в течці його приятеля заховалось кількаканадцять непоганих початкуючих поезій, стількох саме оповідань, нарисів, співомовок, віршованої сатири, гуморесок. В сатири та гуморі він зокрема був добрий і щасливо почувався. Про свій гумор в листі до приятелів Киріак так замічує:

„І з тим блаженним гумором, дарованим мені не знаю ким, чи Зевесом, чи Озірисом, чи Магометом, я починаю знову жити і погасаюча іскорка надій знову починає жевріти огником оптимізму і те „втікати кудись” пригнічує якась тайна надія на щось красне, легоньке, щасливе, що огортає мою душу і починаю любити світ, людей і обцілувавби всіх, голених і неголених з великою щирости і відродження.” (Лист з датою 17 січня 1917).

Скромний і вимогливий до себе Киріак, нічого з того часу не друкував, а це велика шкода. Правда, в одному зі своїх листів він згадує, що його деякі друзі збирали його розпорошену творчість серед шкільних колег і хотіли опублікувати, але сам Киріак ніколи не збирався їх друкувати. З цього вийшла тільки втрата для спільноти, бо багато із них при мовній виправці вповні заслуговувало б на друк і в наших часах. Найкраще може служити цьому ось такий випадок: В дні 5-го січня 1917 р. І. Киріак написав своєму другові враз з побажаннями теж різдвяний нарис. Цей нарис пролежав в Киріякового друга повних 40 років і щойно по смерті автора, щоб вшанувати його пам'ять, надіслав згаданий друг цей етюд до однієї редакції, яка його з вдячністю видруковала. Сталось це точно 40 років після Киріякової присвяти своєму другові. (Дивись „Український Голос” ч. 1, 2 січня 1957).

Життєві удари, душевні зудари, брак літературної заохоти ззовні приневолити І. Киріяка замовкнути на якийсь час і тим самим відписати на його літературній карті один із найбільш творчих періодів в його житті. Це час років 1914-1919.

З того часу заховалися ось такі поезії Киріяка: крім згаданих вже, як „Наша нива”, „Життя, життя”, „Мому народови” „Надія”, є ще „В бігу життя” „В тихій літній ночі”, „Не смійся”, „Поет до думи”, „Непорозуміння” (віршована гумореска, Іннісфрі, II. 9. 1916), „Сон”, „Повага” (13.4.?, Вегревил), „Кажуть” (15.4. 1916, Іннісфрі), „Нашим опікунам” (віршова сатира, 15.5.1916, Іннісфрі), „Лиш один цвіт (20. 5. 1916, Іннісфрі, „Пропадь ти ненависна” (вірш в листі, датований 30 квітня, 1916) „З новим роком” (13. I. 1917, Вегревил). В останньому вірші молодий Киріак висловлює погляд на історичну тяглість української спільноти в Канаді, коли каже:

„Новий рік, нові ідеї —
Шляхи до світла і волі братньої
Будувати, почавши повинні ми,
Хоч не скінчимо, скінчуть будову **молоді сини.**”

Крім віршів, як це ми передше наголошували, Кири́як написав у тому часі низку нарисів і оповідань. Вони такі: „Життя”, „Спокійне місце” (частина нарису, на жаль, затратилася) „Як тяжко глядіти” (І. 9. 1916, Іннісфрі). „Посварився пан добродій” (віршова гумореска), „Коли твоя жорстока судьба”, „Освідчини” (психологічний нарис, 29.5. 1916, Іннісфрі), „Вечера”, оповідання, яке мало ще назву „Кулеша” (1916), „Незрозуміле” (1919, Вегревил), „Невдячний”, нарис, в якому схоплені ремінісценції минулого з рідного села, (18. 9. 1915, Мондер), „Святий вечер” (на спомин другові, різдвяний етюд, 5. І. 1917, Вегревил). „В альбум Іванови” (це поезія в прозі, присвячена свому другові, писана 8, 9, і 10 грудня, 1915). Своєрідною поезією в прозі були Кири́якові співомовки, яких він написав декілька, як „Сон” (грудень, 1915), „Дівчина” (23, II. 1919), „На стрічу надходячої ночі”, та ще деякі без назви. Чому Кири́як назвав цю поетичну прозу „співомовками”, важко згадати. В кожному випадку вони нічим не нагадують популярних співомовок С. Руданського. Знаходимо серед розгубленої спадщини Кири́яка також афоризми й один з них про приятеля тут цитуємо:

„Приятеля тяжко набути, але позбутись далеко тяжче.” Висловлена думка дає ще один мазок до характеристики Кири́яка про те, як він високо цинив дружбу своїх приятелів. Це тільки частинна спадщина, збережена в архіві шкільного приятеля І. Кири́яка — Івана Я. Руріка. Існує всяка правдоподібність, що ще інші шкільні друзі Іллі мають в своїх архівах дещо іншого з того часу і теж вартісного.

Великі п'яни та оправдані амбіції

Звичайно, по кожній кризі в людині чи народі приходить відродження. Те саме повторилося з І. Кири́яком. Кінець 1922 року і початок 1923 року був переломовим в його першому психічному заломанні. На це склалися ось такі події того часу.

При кінці 1922 р. в українській пресі Канади почалась була дискусія над організуванням українського літературного життя в Канаді. Предтечею цієї дискусії була стаття — звернення п. н. „До молодих канадійських літератів”, яка появилася в „Українському Голосі” в 1921 році. Її автор, Михайло Петрівський, пізніше відомий новеліст, зі скромности підписався під нею тільки ініціалами „М. П.”. Він так аргументував в цьому зверненні:

„З ласки долі ми тут (у Канаді — М. Г. М.) поселились, і творимо нове життя. Життя інше від цього, яким жили в старім краю — ну, то й природно, це життя повинно виражатись і малюватись в своїй питомій літературі.”

При кінці заклику „М. П.” робив такий висновок:

„Казати, що в нас нема своїх письменників — це факт, але сказати, що в нас нема здібних людей, що моглиби бути ними, не можна.”

М. Петрівський сказав голосно те, що в своїх думках носив Киріяк. Кинені думки М. Петрівським розвинулися в ширшу дискусію. Ця багата виміна думок почалася зимою 1922 і 1923 р. В цій дискусії брали участь Іван Данильчук („Український Голос”, 13 12. 1922), Аполінарій Новак („Український Голос”, 20 12. 1922), В. Бабієнко („Канадійський Фармер”, 21.12.1922) М. Петрівський („Український Голос”, 17. I. 1923) та інші. З цієї нагоди „Український Голос” та „Канадійський Українець” відкрили на своїх сторінках окрему шпальту, присвячену молодим літературним талантам.

І. Данильчук заговорив в дискусії про потребу „українського літературного альманаху в Канаді” та про konieczність „організації українських літературних сил.” В „Українському Голосі”, ч. 50, 1923, він так і писав:

„Організація літературних сил має і ту добру сторону, що не дає змоги завмирати малим силам в розцвіті а натомість заохотить до розвитку і праці.”

Вчисляючи в дальшому літераторів того часу, І. Данильчук навів теж ім'я Іллі Киріяка. Які наслідки мала ця дискусія на І. Киріяка, побачимо в дальшому.

Підсумки всієї дискусії зробив д-р Осип Назарук, який саме тоді перебував на терені Канади, як відпоручник Західної Области Української Народної Республіки. В „Українському Голосі” 1923 р. він помістив обширну і по науковому-опрацьовану розвідку п. н.” В справі українського літературного руху.” В дійсності була це його доповідь, що її він виголосив на сходинах українських літератів у Вінніпезі, які саме в тому часі відбулися з ціллю, щоб оснувати „Товариство Українських Журналістів і Письменників в Канаді.” Основане товариство під повищою назвою негайно заговорило про потребу „українсько-канадського літературного альманаху” та створення декілька філій цього товариства в таких осередках, як Торонто, Саскатун, Едмонтон, а навіть і Йорктон.

„Для zorganizовання праці, писав д-р О. Назарук, є необхідне Товариство Письменників в Канаді...” В такому товаристві виробиться атмосфера, потрібна кожному, хто пише. Там зустрінуть вони созвучні душі. Там звернуть увагу на кожний свіжий талант і кожний свіжий твір. Там уродиться зацікавлення публичної опінії творчістю тутешніх письменників. Без такого зацікавлення важко писати і великим геніям. Навіть великий вулькан творчости, продовжав Назарук, як Тарас Шевченко гірко жалувався ізза недостачі зацікавлення його творчістю. „Ніхто не гавкне, не лайне, неначе не було мене.” Це скарга сильного, а що ж говорити про слабших... Вони мусять удуситися в атмосфері тупости...”

Саме в такій атмосфері жив І. Киріак кілька років. І коли почалася того рода дискусія, він став відживати. Щобільше, зі своїми написаними речами він звирився нікому іншому, а таки самому д-рові Назарукові, а цей вправний літератор та критик високо оцінив його талант і заохотив його до дальшої праці. Жив тоді Киріак в Радвей Сентр, в Алберті і звідси написав до свого друга листа, в якому він розкрив ролю д-ра О. Назарука в мобілізуванні його до дальшої літературної праці. О. Назарук навіть відвідав І. Киріяка в Радвей Сентр та провів з ним повних два дні на розмовах, дискусії та читанні його творів. Киріак також звирився свому гостеві зі своїми

„холостяцькими проблемами”, а досвідчений Назарук був для нього не тільки літературним інспіратором, але душевним терапевтом. Після цих задушевних розмов Киріяк повністю віджив. Він отрясся з душевної депресії та тупої самоти. Став він знову нав'язувати листування зі своїми приятелями, а понад усе пірнув знову в літературну проблематику. Передусім він став багато писати і, жартуючи, говорив, що він „вправляється в письменстві.” Найкраще однак буде, коли ми знову дамо слово самому Киріякові та його думкам, висловленим в листі до свого друга. І. Я. Рурика з 16 квітня 1923 р.:

„Що до музи, то вона не покинула мене, тільки клопіт, що не маю з ким переписуватися. Братія попадала в корита і сушить пеленки...”

„Тепер вправляюся в письменстві... Д-р Осип Назарук підпринявся бути моїм редактором і коли вже він перенесеться на сталий побут до Едмонтону, тоді мої твори будуть друкуватися і шукати читачів. Ти собі не думай, що я собі щобудь, ги, ги!, жартував Киріяк у листі. Причепили титул літерата і підганяють, щоб поставився. Ну я й не дармую. Шкрабаю про все, що лише бачив в своєму житті і де до тепер після слів Назарука я вже побив всіх канадійських письменників талантом і продуктивністю, хоч з моїх матеріалів майже не було нічого друкованого, крім тих пару новель та нарисів... Як тобі подобаються „Редакційні тайни в „У.Г.”? („Український Голос”, чч. 16 і 17, 1923 — М. Г. М.). Це бачиш я написав за один вечір. Попри те, я вже маю на укінченні повість з життя в Америці. Це буде напів фікція, напів правда і займе до 200 сторінок друку середнього формату книжки. Зі свого смішного нескінченного сілля в Шипинцях я склеїв такий тобі роман, що мені сомому дивно, як то я міг таке зділати. Побачиш. Другу повість з Кремарем як героєм вже виплянував, дістав багато інформацій від Стечишиного (Мирослава, з ним Кремар якийсь час близько співпрацював — М. Г. М.), Семенюка (Івана — М. Г. М.) й інших, котрі були в стичности з Кремарем. Остається ще дістати достовірні інформації Шандра і думаю, що вакаціями я звезду її до купи. Це мав би бути мій архитвір, як не вийде фіяско. Пізніше, як ти вже станеш менаджером, а я позакінчую позачинані оповідання, я візьму тебе як героя і буду писати повість під назвою „Терниста дорога...””

„Одне, що є моєю цілею в такій повісті, а то це, щоб з'ясувати капризне канадійське життя в повній його наготі...”

З повищого бачимо, що вже в 1923 році зароджувалася в Кириякових думках ідея, яку він зреалізував значно пізніше, бо щойно в своїх „Синах Землі”, „з'ясувати канадійське життя, в повній його наготі.” Впарі з тим він став інтенсивно працювати над своїми задуманими планами та тим разом відсилати опрацьовані речі до друку. Це вже був дальший крок вперед. Він значно почувався певнішим за свою творчість.

Все, що написав Кириак в тому часі, він містив в часописі „Український Голос.” Там появились такі його оповідання, як „При вечері”, „Як собі хоч”, „Мітла”, „За вовну”, „Повісився”, „Як мене висвятили” та інші. І Кириак відчував вдячність згаданому часописові, коли писав:

„І в суміщі всіх тих моїх діянь мене „Український Голос” у письменники підвів — сторінку для таких, котрі хотілиби свого письменницького таланту пробувати, відкрив в 1921 р. Я ніби участь в тій сторінці взяв і написав кілька нарисів із могого простолюддя.”

Своїми оповіданнями Кириак напивав собі не тільки популярности, але теж і клопоту. Послухайте, що він сам про це розказує:

„Клопоту собі набув. Громадяни читали ті нариси і нарікали, що їх осуджую. Наприклад нариси „Мітла”, „За вовну”, „Повісився”, „За пів centa”, „Як мене висвятили” — це про їх батюшку, та інші відхилили від мене старих громадян. Головно жінки не злюбили мене за „Мітлу”, де я чистоту по хатах проповідував. До того часу я був пожаданим гостем у кождім домі. Гостили, приймали, на другий раз запрошували. А я таки відвідував кожную родину в громаді бодай раз на рік. Прийду, огляну господарку, хату і без церемонії звертаю увагу на нечистоту, на непорядки, але так жартом — смішком, у бесіді про худобу, про дітей, і ніхто не противиться. Але зараз по тих нарисах я був уже не дуже пожаданим гостем. Не у всіх. Молодші господарі ще й хвалили мене і в обороні моїй ставали, де на мене нарікали...” (Лист до І. Я. Руріка, 16 квітня 1923).

Нарікання довкілля не знеохочувало І. Киріяка до письменницької праці. Крім оповідань він писав нариси та „коротенькі віршики”, як він про це сам згадує. В письменницькій праці він знаходив задоволення а передусім спокій душі, за яким він завжди тужив. Письменницьким пером він вбивав самоту, яка його часто наводила на чорні думки та була своєрідним голосом докору „самітному Киріякові.” В одному з листів він темними кольорами змалював цю чорну самітну меланхолію.

„Самітному життя багато гірше, писав він. Природа не жартує і карає самітних. Хто найбільше наложує на себе руку як не самотні. Ти думаєш, що воно самітному добре, а я не зичу нікому такого життя. Жити для свого „я” є неможливим. Природа власне сотворила чоловіка, щоб жив для когось. Бачиш, кожна животинка жие для свого покоління, для своєї фамілії. Ти не знаєш, як мені нераз гірко стає, що я отак мушу кінчати своє життя одинцем. Що ж мені з того, що жию і не маю клопоту?! Але що ж мені з того? На що здався мені той спокій, коли він рве душу і в тім роздраженню шибне думка про олово або шнур. Гидке воно і коли б не старався займати себе базграниною (цебто писанням — М. Г. М.), то хто знає, чи вже живби на білому світі. Оте шкрабання піддержує мене, бо все ж таки блискає думка, що хоч мізерним клаптиком паперу і бодай одним словом прислужуся суспільності, щоб не здох безслідно.”

В самоті відривався Киріяк думками від улюбленого писання і часами мріяв про сімейне життя, але завжди він побоювався, що таке життя могло б стати для нього поважною перешкодою в його письменницькій творчості. В таких сумнівах він понад усе волів бути літератором чим сімейним.

„Жарт жартом, пише він, а в мене таки існує завзятого бути літератором і я його боюся замінити за жінку. Коли б знайшлася така, щоб розуміла мене, то було би не зле. Я перебалакував про це з д-ром Назаруком, як він тут гостював через два дні в Радвей. Він радив конечно оженитися, хочби й невдало. Він твердить, що в нежонатого літерата бракує дословних і образкових описів супружого життя і поважна повість тратить вартість через

те. Отже тепер переді мною твердий горіх до розкушення.” (Лист до І. Я. Рурика, 16 квітня 1923).

Нерішучий Киріак ніколи „не розкусив твердого горіха.” До смерті остався нежонатим а його перо і думки вводили його не тільки в часту тугу за сімейним життям, але приводили його до філософських міркувань, болю, розпуки і цинізму. Були це однак хвиливі занепади душі, щоб опісля них ставати кращим, шляхотнішим та бути вповні відданим своєму довікілью, своїй спільноті. Листування з приятелями було для нього завжди найбільшою зрадою і тому він писав:

„Я нераз такі дивні погляди собі урюю, що сам з себе сміюся. Вони рівняються божевільлю, але що ж, в чоловіка бувають всякого рода переходи, фізичні й умові. Раз уважаю життя за щось найсвятішого, доброго, гарного і пожиточного, а другий раз уважаю його як велику копицю дурниць, що й ногою гидко копнути. Тоді мені хочеться бути батяром, розпустником, рабівником і кримінальником. Мені хочеться убивати, вішати, різати і реготатися в передсмертних судорогах. Всякі зусилля, старання, підйоми до кращого життя не лише одиниць, але цілого людства видаються мені дурними і нікчемними. Тоді я дивлюся на людей як на глухі, безмовні стовпи і гиджуся ними. А тут нараз стидно мені стає перед самим собою. Наче перепрошую когось, починаю любити життя, людей і все своє окруження. Хробачка маленького не настолочив би в той час. Віддав би все, що маю коло себе тим, котрі просили і котрим потрібно. Навіть життя свого не боронив би, наколи б хтось сказав, що воно йому потрібне. Такі зміни я приписую божевільлю, в яке я попадаю часом. От і боюся, щоб я не зайшов до Поноки зі свого філософування.”

Після щирих листовних сповідей своєї душі Киріак ставав знову діловим, студіював довікілья, виучував звичаї поселенців, робив різні записки з розмов з простолюдям, „на весіллях з жінками за столом весільних співанок заводив”, як писав він сам про це. Знав напам'ять весільні пісні, без яких не можна було відбутися „приписаних весільних церемоній.” Коли чогось не знав, питав старших віком піонерів, а довідавшись, негайно нотував

до свого записника, з яким ніколи не розставався. Вчився сам і вчив других. На це були довгі осінні і зимові вечори. В неділю він дякував в церкві і те, що в краю навчився „Службу Богу на память, остало в пригоді”, писав Киріяк своїм приятелям. Старші і молодь шанували Киріяка.

У 1923 році Киріяк задумав був видати окрему збірку свого творчого слова й обізвався до своїх друзів окремими листами. До одного з них він писав:

„Тебе буду просити, коли назбираєш кілька хвилин часу, переглянь свої старі шпаргали і пошукай, чи немає в тебе якого вірша або прози, писаної мною. Часом я люблю „стругати” вірші в приватних листах, то і такі перепиши, а що найголовніше віднайди оту гумореску „Кулеша” чи „Каблучка.” Мої приятелі хочуть, щоб я видав всі свої дрібненькі матеріяли брошуркою і хочу зробити це. На вакаціях справлю їх і коли Назарук не буде в Алберті, дам нехай друкують.”

Не все пішло згідно з плянами І. Киріяка і Товариства Українських Журналістів і Письменників в Канаді. Задуманого альманаху не видали. Філії в Алберті не створили, О. Назарука до Едмонтону не спровадили, хоча над тим працював поважний гурт людей. Про це заховалася в Киріяка цікава записка, в якій, між іншим, він сказав таке:

„Тут (цебто в Едмонтоні — М. Г. М.) збирається компанія, котра хоче скласти тисячу доларів на рік і утримати Назарука в Алберті. До тепер є згідних більше як десять; Семенюк, Лазарук, Фербей, Процюк, Чумер, Паснак, Михайлишин, Романюк, Сиротюк, Томашевський. Це певні члени. Д-р Назарук пристає на це і дуже радо годиться бути в Едмонтоні, бо Вінніпег не до смаку йому. До краю немає йому чого вертатися під теперішній час. До цієї компанії малобся прийняти членів зі Саскачевану, бо він мав би доїжджати до Саскатуну до Бурси (Петра Могили — М. Г. М.) і до околиць час від часу на виклади. Однакож до компанії не всіх будуть приймати. Приймати будуть тих, що коли дадуть гроші, аби забули за них і не мали якихось привілеїв до особи д-ра Назарука. Побачимо...”

При кінці 1923 року О. Назарук виїхав з Канади на постійну працю в Чикаго, до ЗДА і хоча „Канадійський Альманах” не друкувався, однак літературна ін’єкція, яку залишив О. Назарук в жилах українських канадських літераторів, діяла далі, а передусім була вона чинною в творчому діянні Іллі Киріяка.

Правда, не повелося І. Киріякові з публікацією його збірки, але цікаво одне, і це треба зокрема наголосити, що вкоротці після відвідин О. Назарука Киріяк став опрацьовувати плян повісти „Сини Землі”, які принесли Киріякові голосне ім’я. Про початки писання цієї повісти Киріяк залишив таку нотатку в своїх споминах:

„... Десь 1927 року почав я клеїти повість „Сини Землі”, але оригінал трохи відмінний від теперішньої видрукованої — багато матеріалу вилишив. Скінчив 1928 р. і заховав в скриню, бо боявся людям показувати. Показав був одному приятелеві, а він тільки рукою махнув — 1600 сторін аркушевого паперу дрібненько були записані, страшно було в руки взяти, а не читати.” (З архівної течки про І. Киріяка в „Українському Голосі”).

Знеохочений таким ставленням Киріяк зложив скрипт в затишне місце і забув про нього на якийсь час. „Аж 1936 року, як він пише, признався він по дівочому Бочковському, відомому соціологові та націологові, який в тому часі об’їздив Канаду з доповідями. Він, замічує в своїх споминах Киріяк, мене насварив, що я держу у сховку такий „дорогоцінний матеріал соціологічної вартости”, як він казав, і намовляв мене видрукувати.”

Широкі полотна та поновлення депресії

Довго треба було ждати, щоб порада О. Г. Бочковського була сповнена. Хоча „Сини Землі” зараз не друкувались, то все таки заохота авторитету мала благородний вплив на дальшу творчість І. Киріяка. Був він у вершку свого творчого горіння. В своїй творчій праці

він розпростер широкі полотна і на них змалював „Суд над Леніном”, „Кара за гріх”, „На бездоріжжі”, „Чотири приятелі” та ще дещо. Все це мали бути повісті з винятком першої назви. „Суд над Леніном” мав бути філософічним трактатом, в якому Киріяк громив комунізм. Були ще інші спроби, про які Киріяк згадує тільки побіжно в листуванні.

Бажання бути письменником не покидало Киріяка, коли він пише в одному листі:

„Ага, правда, я не сказав Тобі, що я дуже а дуже то наважився бути письменником, але чорт його, вибач, знає, як то до него — до письменника, а не до чорта — достроїтисся. Пишу й пишу, рву і рву і позачинав, порозчиняв і дещо вже місив, тільки не знаю, який то з того хлібець буде. Боюся давати до печі — друкувати. Приміром, такі шумні назви „Сини Землі”, три томи. Повесть з життя українців у Канаді. Це маеш раз! Далі „Суд над Леніном” — філософічне обговорення — тримай, Костю, бички, — комунізму, його нестійкість в житті людського роду, (це я мішу тепер) і це є два! Далі „Кара за гріх”, повість, розширений фрагмент, що був друкований у жіночому альманаху 1933 року, це три! Далі „На бездоріжжі”, новеля, це чотири. Далі „Чотири приятелі”, повість із моїх дошкільних часів, це п'ять. Решту не споминаю, бо вони не будуть, так мені показується, ніколи написані, як я буду вчителювати. Але все одно, як не збожеволію до якогось часу, то щось викінчу, може дехто бодай із самого рукопису посміється.” (Лист адресований до І. Я. Рурика з датою 22. 4. 1935).

Коли Киріяк писав повище цитованого листа, то він в той час учителював у Вільна (Vilna) в Алберті. Назагал це була бідна околиця, з національно-мішаним населенням, в якій українці становили відсоткову меншість. Шкільний комітет не платив Киріякові заробітної платні. Всі були тоді в матеріальних злиднях, про які популярно говорилося як про „дирті тиртіс.” Киріяк в своєму листі заважує, що за перших чотири місяці в 1935 році він одержав від шкільного дистрикту тільки 45 доларів, й тому вдержувався він лише з провінційного гренту. Хоча був він в тому часі також головою льокального відділу

„Алберта Тічерс Асоційшен”, то в праці уділявся він дуже мало. В своїх письменницьких плянах він пірнув був так глибоко та віддано, що забував про своє довкілля, коли писав своєму приятелеві таке:

„Що й як робиться в інших українських округах, то не знаю, бо від Різдва не був ніде і з ніким в цій справі не переписувався.”

Стан такої фізичної і духової ізоляції та щоденних матеріальних злиднів від'ємно вплинув на психічний стан Киріяка. Щоб забути про все, жив він тільки письменницькими плянами і нічим іншим не цікавився. Це довело його до повного психічного вичерпання, про яке він звірився своєму другові, коли писав:

„Коло мене все по старому. Пробую не марнувати часу і з тим розмазую таке, що не знаю, чи воно потрібне, чи непотрібне. Але я не дбаю, щось мусить людина робити, інакше збожеволіє. Я затаскався тут і вже третій рік дотягаю, але надоїло вже вчити в „бідняцькій околиці.” Зароблених не платять...”

„Що найгірше було то те, що я за послідні два місяці пережив, чи як то кажуть по вченому терпів „spasmodic nervous break down.” Забуваючи про те, що свіжий воздух і руханка, яка б вона не була, відсвіжують ум, я заперся був день від дня в хату, зараз по науці, і пересиджував коло стола безпереривно, регулярно, до першої, а густо до другої або третьої години по півночі. Наслідок був той, що я забув був спати а в неспанні знаєш, чорти відьми і все, що лише може бути гіршого, налізуть на мозок. Гарячка мозку є паскудною хворобою, але лікар, — до нього я пішов вже тоді, як Понока привиджувалася, дав мені за 25 центів пігулок і ці пігулки за одну ніч привели мене до нормального стану — одна пігулка! Це дуже дешево, а до того я дістав ордер спати не менше як вісім годин кожної доби, бо противно пігулки нічого не допоможуть. Отже я тепер почав „спати й спати на волі”, щоб не вдуріти.”

Видно, що безсонність довго мучила І. Киріяка, коли він в своїх „Споминах” згадує про це значно пізніше і при інших обставинах.

Здоров'я письменника, матеріальні недостачі, про які ми вже згадували передше, як також і передусім дорада згаданого О. Бочковського в справі друкування повісти „Сини Землі” заважили на тому, що в 1936 р. Кириак залишив учителювання і став працювати секретарем Союзу Українців Самостійників, далі в Спілці Української Молоді Канади, Інституті ім. М. Грушевського в Едмонтоні тощо. Праця в цих інституціях мала благородний вплив на стан його здоров'я і про цю працю згадує Кириак з вдячністю в своїх споминах, пишучи:

„Секретарка в С. У. С. помогла мені поволеньки з хворобивилічитися. Я мешкав в Інституті, завсідги в гурті, роботи було понад голову (тоді СУМК мав понад 180 відділів), цілими ночами я відписував листи, виписуввав різні обіжники, друкував, розсилав, і так занурився був в роботу, що сам себе забув. Так майже два роки пройшло. Аж приїхав покійний Данильчук з жінкою і з дитиною зі своєї організаційної подорожі і не мав де притулитися. Побачивши його скруту, я без ніяких офіційних короводів передав йому секретарку (якої він дуже хотів) а сам на урльоп пішов — першу частину „Синів Землі” почав приготовляти до друку. Грошей не мав я на видання, але мав асекурацію — 2500 долярів. Позичив з неї 800 і видав книжку, продавав і так жив ніби з книжки. Жив в Інституті, заступав настоятелів, але за станцію платив так, як студенти платили, ну не хотів, щоб хтось в очі цвіркав, що я на громадським хлібі живу.”

Таким був Кириак ціле своє життя. В суспільному відношенні він завжди уступав зі своїх приватних позицій. Жартюм згадує він про ці часи в Інституті ім. М. Грушевського, де він з часом станув „безплатний депюті настоятель” з цікавою характеристичною заміткою „хороший, хоч і без грошей.” Мимо різних недостач праця в Інституті була для нього великою моральною винагородою, бо саме тоді він зреалізував свій плян публікації „Синів Землі” — два перші томи.

Сини землі — першини Киріякової творчости

Довгорічна мрія Киріяка стала врешті дійсністю. „Капризне канадійське життя в повній його наготі”, як писав передше сам Киріяк, було змальоване в „Синах Землі” в погідному тоні, християнському ідеалізмі з деякими рисами життєвого стоїцизму. Герої Киріяка заговорили до спільноти та розповіли свою епопею, почавши від батьківської землі, яку кинули, дальше гомстеди в степах, мозольну працю над домашнім господарством, відтак спільнотні турботи, а вкінці нові покоління, які перебирають в свої руки спадок своїх батьків. Це мікроскопійна, поетично змальована історія тисяч і тисяч українських піонерів, які заселили лісостепи Канади перед 1905 роком. Таку часову границю поставив Киріяк можливо тому, що він сам у тому часі прибув до Канади і ретроспективно хотів бачити в своїй мистецькій візії тих, які прийшли перед ним, а які враз з ним творили нове життя в новій країні.

До змалювання своєї тритомової повісти на 1100 сторінках в 47 розділах І. Киріяк взяв п'ять родин, чотири з них виїжджають з України і приїжджають до п'ятої в Алберті, яка прибула сюди на два роки раніше від чотирьох згаданих. Сюди приїхали: Григорій Воркун зі своєю дружиною Єленою, двома дочками та двома молодими синами. Дальше Павло Дуб з дружиною Катериною, з трьома донями та двома синами, Тома Вакар з дружиною Тетяною, одною дочкою та двома синами. Бездітними були тільки Степан і Текля Соловій. Ці чотири родини прибули до Дьордія і Катерини Поштарів, в яких був тільки один син Іван.

Між цими п'ятьома родинами сплітаються різні особисті, культурно-освітні, релігійні та громадські справи. Нав'язуються цікаві події і ниткою сучаться вони впродовж трьох томів. Головним героєм подій є Григорій Воркун, якого Киріяк змальовує як людину, яка ніколи не падає духом, є життєвим оптимістом, завжди держиться бадьо-

ро і в бадьорому настрої піддержує других. Його гумор є цілющим бальзамом навіть у хвилинах депресії чи безвихідної ситуації. Воркунові допомагає його дружина Єлена, яка фізично не зовсім добре держиться на силах, але її добродушність, душевний спокій та життєзарадність прихиляють до неї серце всього довкілля. Дещо інакше змальована Калина Дуб, жінка статечного господаря в краю. Вона горить бажанням збагатитися і переконувала мужа, що за морем більше щастя, як у рідному краї. З 14 моргового господарства переходить на канадський гомстед. Її муж Павло добивається мозольною працею знову маєтку та стає примірним господарем для других. Хоча Григорій Воркун з бідної родини, а Павло Дуб прибув з маєтком, то в них немає „класових нерівностей.” Воркун і Дуб розуміють себе і йдуть в життя разом крок в крок. Їм піддержує ходу найінтелігентніший зі всіх поселенців Степан Соловій, якого Киріак типізує як „краєвого радикала”, політично-думаючу людину. Він хоч начитаний, приятельський, розуміє діло, але головної фабули не веде. Він завжди поступається Воркунові, природному лідерові спільноти. Дружина Соловія, Текля, позначається спеціальними ціхами. Вона цілий час стоїть близько до молодого покоління, розуміє його і допомагає йому в новій поселенчій ситуації. Дьордій Поштар виступає в повісті, як людина, на яку має вплив нове оточення: яке не завжди в позитивах. Дьордій думає тільки про себе, свої потреби, услуги для других в нього поважно калькулюються. В нього завжди його „я” на першому місці. Дещо іншою є його дружина Ганна, яка хоче допомогти всім. Вона добра і щира.

Між молоддю цих родин нав'язується низка повістєвих інтриг. Василь Дуб залишається до дочки Воркуна, але його мати Калина конче хоче, щоб її син женився в Поштарів, бо вони значно багатші від Воркунів. Однак молодята любляться і любовна експозиція кінчається для них щасливо. Це примірне молоде подружжя імponує другим. Трагічно кінчається супруже життя Ольги Дуб та І. Поштаря, яких насильно спарувала мати Ольги, Калина. Іншим

життям, бо в щасті проживає друга дочка Калини, яка з любови виходить за Андрея Вакарія. Є і мішане подружжя, бо Єлисавета Воркун виходить за шотляндця Біла.

В цій поселенчій епопеї є низка експозицій, які розвиваються з епічним спокоєм з хвилиною, коли герої „Синів Землі” залишають батьківську землю та їдуть в невідоме за море. Ця хронікарська повість обнімає сорокрічний проміжок часу. В історії цього сорокріччя прерія обертається в культурну оселю. Зі 160-акрових гомстедів постають 640-акрові фарми. Як у вибагливій панорамі приходиться розбудова оселі. Враз з господарським поступом зводиться громадське життя. Постає муніципал, будується школа, церква, організується культурно-освітнє життя. Скрізь наводиться поступ. Слідами піонерів йде молоде покоління, розвивається природний процес.

Весь цей творчий дорібок консолідації та різних розбіжностей проходить ступнево, а повістяр Киріак змальовує його дуже детально і чітко. Картини піонерського життя живі, реалістичні, як ціла повість. Це не здумане життя. Це ідентичні кальки минулого його земляків і тому Киріак в кількох словах „Замість передмови” таки замітив, що повість „Сини Землі” є основана на оповіданнях багатьох осіб, українських піонерів в Канаді, що переселилися сюди з України перед 1905 р.

І. Киріак вміє змальовувати цю тверду побутовщину українського піонера, яка завжди починалася від важкого труду, мозолів і поту. Цілі картини, хоч вони часто такі буденні, але в портретуванні Киріяка набирають якоїсь надзвичайности, великого зацікавлення, життєвого героїзму. Тільки для приміру зачитуємо образ піонерських рук Вакаря:

„Ті руки, пише він, самі за себе говорили, устами тих глибоких карбів, потрісканих долонь, вищербленими нігтями і вивихненими чоколонками шептали нечутно цілу майже сороклітню історію його життя в Канаді. Кожна закарлючка, кожний карб, кожна пропуклина — то були гієрогліфи, що німо промовляли про кожний корч, кожне дерево, кожний корінь, кожний камінь, що він зрубав чи витяг із землі. Там у них занотована бу-

ла кожна п'ядь дикої землі, що він прочистив, відкрив для сонця і сотворив з них сотки акрів пахучого поля. Шептали вони цю історію, а попри неї нашіптували й кінець...”

Багатющі мистецькі образи прикрашують цей реалізм, наприклад:

„Бреніли півтемні закутки, всміхались побожно образи на стіні в мрячному світлі. Бавилася пісня з коверцем на стіні (він ясно з утіхи сміявся своїми взорами та червоними, зеленими й жовтими красками); та й вишиті подушки, мов маленькі дівчатка з кучерявими головками, виглядали з сумерку на ліжку й радісно в долоні, здавалося, плескали з утіхи. А маленьке світло свічки на піраміді хліба танцювало легенько за голосом Корнила малого. І ніч холодна, канадійська зазірала здивовано крізь вікна та й здавалося перешіптувалася з лісом про те, що вона бачила і чула...”

Ще в іншому місці:

„Час був уже вставати, бо досвіток із ранком сміялися вже білим сміхом крізь вікна до хати.”

Стиль і мова Киріяка не тільки багаті, але цікаві. Діялоги ведуться в зрівноваженні, погодженні та здоровому гуморі. От хочби така картина, коли то з нагоди однієї сусідської празничної зустрічі при перекусці переплітуються різні міркування про давнє і сучасне:

„Їдять нас злидні, завважає один, але ми не повинні піддаватися, коли вони їдять нас, то ми гризім їх, зійшовшись отак, як тепер гуртом.” „Звязала нас доля одним перевеслом, додає Павло Дуб, кинула нас тут у ці пустелі й мусимо гладити свою біду кожний, як хто вміє.” „Хто би її гладив, докинув інший, її за роги до землі, бо коли пустимо її, о-го, тоді прощай білий світе, стане вона нам на хребет, як корова ратицями й християнин тільки очі вилупить.”

Погідний гумор Киріяка розтиканий по цілій повісті. Ним наділяє громаду найбільше ніхто інший, але сам герой повісти Григорій Воркун. Він не тільки держить ключ до подій та філософії життя, але й до цього благословенного гумору, яким, як вже нам відомо, відзначав-

ся щедро автор „Синів Землі”, в щоденному житті та своїй творчості. Герої Киріяка вміли не тільки, як то кажуть, чарку за сонцем пускати, але до глибини переживати громадські справи. Ось як Єлена Воркунова турбується своїм чоловіком та з гумором висловлюється про його журбу:

„Вдурів чоловік, бігме вдурів! Вліз йому в голову якийсь муніципал і вже хати своєї не пізнає, а з нього самого тільки ніс і вуха лишилися.”

Ще в іншому місці один з героїв з легким сарказмом характеризує свого приятеля словами: „Кваснієте, мов овес, зогрітий в шпихлірі.”

З гумором описує автор деякі картини повісті, як:

„По тринадцятім Великодні Воркунова вже багатством обкладалася. Душа в неї радувалася, як її подвіря бляяло, мекало, кудкудакало, геґало, кукурикало, рохкало, кувічало, цяпкало, пулькало, рикало.”

Побіч гумору Киріяка скрізь видно народній кольорит, весільні звичаї, рідний церковний обряд, народний побут, деталі звичок. Етнографізм, який вже давніше перевівся на батьківській землі, заговорив тут — в українсько-канадській спільноті — своїм кольоритом та містив в собі глибокий дидактизм.

Вкінці кілька слів про композицію повісти. Вона ретроспективна. Головний герой цієї повісти поринає думками в своє минуле і як в калейдоскопі проходять картини. Так творилися повісті „Хіба ревуть воли, як ясла повні” та „Лихі люди” Панаса Мирного. В ретроспекті опрацьовував деякі повісті Іван Нечуй — Левицький. Тут немає повістярських інтриг, недоговорювань, несподіваних розв'язок, здуманих комбінацій. Це хронічне нанизування в пам'яті людини чи людей. В Киріяковому случаї Григорій Воркун перед своєю смертю, по довгій виснажуючій недозі на весну, коли сонечко покликало знову до життя поля і ліси, виходить на обійстя та поле, щоб в останнє налюбуватися своїм 40-річним дорібок. Від його останньої зворушливої спові-

ди перед його власною землею починається фабула „Синів землі.” Сповідь ця не тільки зворушлива, але характеристична змістом до цілоти епопеї і тому її повністю цитуємо.

„Здається, що це останній раз оглядаю тебе, земле моя, — прошептав він по довгій надумі. Моя роля вже закінчена. За день — два ти приймеш мене у свої обійми на вічний, належний мені спочинок, а управляти будуть тебе мої сини, внуки і правнуки. Я люблю тебе й віддав тобі все, що мав найдорожчого — свою молодість, свою силу, своє життя. Нема на тобі однієї пяді, де не станула б моя нога, де не діткнула моя рука. Я й моя покійна Єлена розсіяли по тобі наші зуби і скропили тебе нашим потом від межі до межі. Але я не жалую за всім тим, бо в нагороду ти насичувала мене втіхою, щастям і гордощами. Як я орав тебе йдучи босими ногами за плугом, то відчував, як твоя ціла сила всисалась в мої п'яти і свіжою струєю бігла до серця, а воно розсилало її в кожную мою кісточку, в кожний м'яз. О, який сильний був я тоді! А який радий був я тоді, як на тобі сонце весною ткало зелені килими, а літом золотило їх. Тоді і я влітав у них рожеві надії, щастя, радість і втіху. А коли вже достиглі головки збіжжя згиналися мов до молитви, я почувався мов король над королями.

Григорій Воркун схопив голову, а далі й прихилився, набрав у жменю м'якої землі, приложив до уст і поцілував. Оце маєш від мене на останнє наше пращання — сказав пристрасно, розсіваючи землю з руки. Нехай рознесе її вітер від межі до межі й нехай благословить тебе на віки. Лишаю тебе для моїх поколінь. Із гробу прокляну їх, коли б вони випустили тебе зо своїх рук, шукаючи щастя та розкошів поза твоїми межами, бо ти бездонне джерело всього добра і щастя й розкошів. Він схилив повільно голову, положив її на оперті на палицю руки й шептав нечутно. Він молився...” (Стор. 13 і 14).

Воркунова сповідь — це те основне, що бачили в „гомстеді” — новій землі канадського наділу — всі піонери. Тут містилася не тільки філософія рідної землі, перенесена на канадський ґрунт, але був це теж політичний напрямок мислення, наданий українським поселен-

цям такими їхніми лідерами, як д-р Осип Олеськів, о. Нестор Дмитрів, Кирило Генік-Березовський та інші. В дійсності, життя само диктувало того рода філософію та політику. Практикуючи ці принципи, поселенці бачили, що вони могли вдержати в той спосіб весь свій народний дорібок в зовнішніх та внутрішніх вартостях. В цьому випадку І. Киріак являється послідовним традиціоналістом перших піонерів.

Не є теж новістю фабула повісти. Оповідання о. Нестора Дмитрова п. н. „Тимко Гаврилюк” з 1899 р. має дещо подібностей зі „Синами землі” 1939 року. Там теж родина Гаврилюків вибирається з Лахманівки (здумана місцевість) Городенського повіту і мандрує до Канади, щоб тут почати те, що в своїй візії бачив Киріак та зумів так майстерно схопити на папір. Герой Н. Дмитрова Тимко Гаврилюк в тому часі (1899 рік!) міг тільки запевнити свою дружину, що „буде і церква, буде як у людей, як тільки Бог дасть здоровля.” Це, що пізніше збудували Гаврилюки та Воркуни, бачив на своїх очах та переживав І. Киріак.

Є ще одна подібність між Нестором Дмитровим та Іллею Киріяком. В оповіданні „Assimilation” Н. Дмитрів говорить про перше мішане українське подружжя в Канаді. Фред Некс з Лондону одружується з Анною Заровною з Давфинщини. Щось подібно, як Єлисавета Воркун виходить заміж за шотландця Біла. Оба автори тільки доказують, що національність їх героїв в нічому не уступає перед національністю їхніх супруг. Іншими словами, вони борються ще з тодішнім комплексом меншевартости своїх конаціоналів і не йдуть далі, щоб заговорити про доцільність чи недоцільність цих мішаних супруг. Отже, вони проблеми не розв'язують, але тільки її дещо випростовують. Такі і подібні порівняння насуваються, якщо можна рівняти мале і початкове з великим і досконалим, в цьому випадку повість з оповіданням.

Немає сумніву, що І. Киріак — це майстер великого полотна. Він оперує поетичними засобами, в нього численні та багаті персонажі а при тому велика спостереж-

ливість. Образи не тільки начеркнені з розмахом, але вони також багаті, мистецькі. Скрізь в них панує поважний спокій статечного господаря-піонера з декоративною усмішкою.

З уваги на свій реалізм твір Киріяка „Сини Землі” має велику документальну вартість відносно характеристики українського піонера та українського поселення в Канаді взагалі. Вартість цієї документації буде з кожним роком зростати в пропорції часового віддалювання від героїв Киріяка. Тому це не тільки великий твір мистецької вартости, але також історично-побутової.

Проф. О. Бочковський дає високу оцінку „Синам Землі”

Перший з поважних голосів, що відгукнувся з оцінкою на „Синів Землі” був ніхто інший, а таки проф. О. Бочковський, той сам, що літом 1936 р., обіжджаючи Канаду з доповідями від Атлантику до Тихого океану, мав в Алберті за чічероне самого Киріяка, якого тоді сердечно заохочував він, щоб цей опублікував свій твір „Сини Землі”, які до того часу лежали досить довго в Киріякових вандрівних куфрах, бо близько одинадцяти років. Раз Киріяк послухав поради Бочковського, треба було післати йому свій твір, над виправленням якого працював Киріяк ще близько два роки, і врешті мати його цінний погляд на працю після її появи.

Непевний за вартість свого твору І. Киріяк переслав свому дорадникові одночасно з книжкою листа, в якому виложив свої погляди на вартість „Синів Землі.” Лист цей цікавий не тільки тим, що він кидає певне світло на психіку письменника, але теж дає докладніші дані про те, як творився цей твір і яким цілям він мав служити.

„В окремім запакованню, писав Киріяк, посилаю мій шумно названий, але бідно написаний твір „Сини Землі...” Можливо, що колись будете мати хвилину вільного часу, то перекинете її листками та посмієтесь з моєї літературної бідноти.

Та який би мій твір не був, то він — я так сподіюся, спровокує дійсних письменників до писання поважних праць із життя українців у Канаді. До цього часу ми не спромоглися на поважнішу літературну працю, котра містила б в собі дійсний зміст соціального, культурного й економічного життя українських поселенців. Наша канадійська суспільність не має нічого до читання про себе. Це я мав, як то кажуть на оці, за час свого учителювання та й збирав матеріяли з оповідань стареньких жінок і чоловіків, фермерів, щоб його пізніше дати комусь такому до використання, хто має хист письменника. Але таких суто українсько-канадських письменників я не знайшов до цього часу. Одинадцять літ я ждав, що хтось відважиться бути ним і я, щоб заткати тимчасово діру, взявся сам вигладжувати їх і результат, першу частину „Синів Землі”, маєте перед собою. Другі дві частини пригтовляю до друку на перекір усьому доброму літературному ділу, себто, не зважаючи на бідність моєї мови, що вивчився тут з книжок і часописів тай на бідність самого матеріялу, хоч він майже всюди автентичний у моїй повісті. Оце є мій, як кажеться по англійськи „ексюз”, чому я взявся не за своє діло, за письменницьку працю...”

Публікуючи цього листа⁹), проф. О. Бочковський так і замітив, що І. Киріак в своїй скромності „зайво” не доцінив документальної і літературної вартості „Синів Землі.” Він так і написав:

„Мое вражіння, що автор зайво недоцінив своїх письменських здібностей. Книга написана цікаво. Я читав її з неменшим інтересом, як скажім „Волинь” У. Самчука. Мова її жива. Стиль відповідний до теми. Звичайно зустрічаються у ній деякі старші та своєрідні місцеві форми нашої мови. Але гадаю, що такий знавець та критик нашої мови, як проф. В. Сімович дав би про неї добру опінію. У кожнім разі, як приклад нашої позакраєвої творчости вона з боку мови є стилівішою за карпато-українську молоду прозу. У ній скрізь гарно дотриманий особливий кольорит української мови у Канаді. Тому є з цього боку вона цікава. А на загал варто її уважати щасливим почином у молодій канадо-українській літературі.”

⁹ „Український Голос”, 26 липня 1939.

Ще в іншому місці Бочковський виразно підмітив, що „Таксамо, як англійська та французька література має своїх канадійських письменників, дебютує нині наша українсько-канадійська література. Досі вона пробувала свої сили у поезії; твором Ілії Киріяка — „Сини Замлі” вона дала цікаву спробу прози, вибравши для цього літературну форму повісти. Я назвав цю книжку епопеєю українських піонерів у Канаді, бо такою вона є у своїй історії.”

Звідси О. Бочковський затитулував цілу дво і пів шпальтову рецензію в „Українському Голосі” (ч. 30. 1939) „Епопея українських піонерів.” Як передовий соціолог та націолог того часу О. Бочковський звернув увагу на ще одну важливу сторінку епопеї „Синів Землі”, а саме її історично-соціальну вартість. В рецензії він признався, що коли то він обїздив Канаду та „подивляв невтомну і творчу працю” своїх земляків в Канаді, як теж доводилося йому чути багато похвал на їх адресу і від інших канадців”, він, маючи високу ціну писаній історії застановлявся, над тим, хто нарешті напише історію цих перших наших піонерів, більшість яких вже, як він писав, лежить під землею, а останні герої та свідки цього великого канадійського здвигу не сьогодні — завтра одійдуть з цього світу. Бочковський вважав, що саме І. Киріяк дав своїм твором „Синів Землі” мистецьку картину цієї багатой історії українсько-канадського піонернаства. І тому соціально-історичній вартості твору Бочковський присятив дві треті свого книжкового огляду. Для документації поглядів дещо зацитуємо. Рецензент — соціолог розумував:

„Великим її плюсом („Синів Землі” — М. Г. М.) на завжди лишається її безсумнівна документальна вартість. Автор зумів переказати у першому томі цього твору початки української еміграції з подиву-гідною історичною вірністю. Коли він мав на увазі змалювати нам побут наших піонерів у Канаді зо всіх боків, а головно хотів схопити всі найголовніші його складники, тобто, суспільний, культурний та господарський, так це завдання пощастило йому розв'язати вповні успішно. Три вечори підряд я читав цей грубий том, що нараховує майже 400 сторінок більшого книжкового формату і немов у фільмі

бачив перед собою соковитий малюнок життя тих українських піонерів, що подужали канадійські степи, дикі корчі, неприступний ліс, перетворюючи те все в лани пшениці, в „лоті чола” будуючи канадійські трансконтинентальні залізниці — отой „сіенар” та „сіпіяр”, прокладуючи знамениті канадійські шляхи й дороги, словом, перетворюючи цю дику країну у культурну.”

Бочковський окрему увагу звернув на соціально-побутову вартість твору. Цей його погляд основно різнився від деяких критичних голосів того часу, що мовляв в дрібницях побутовщини затратилися основні образи повісті й ціла фабула її втратила на своїй динаміці. Бочковський цим „дрібницям” надавав зокрема великого значення. Тому він писав:

„До дрібниць автор знайомить нас із щоденним життям цих сірих героїв небуденної праці та енергії від менту, коли ці перші емігранти опинилися на канадійській землі. Автор слідкує за всіма перипетіями їх перебування у Канаді, живо змальовуючи турботи, шукання фармів, оселення, будування перших хат, змагання з дикою канадійською природою, шукання заробітків, заки управлена буде нова земля, родинне життя з його радощами, але й сумом, плекання старокраєвих традицій, особливо ж свят з їх багатими та своєрідними звичаями, першу смерть та могилу, тугу за духовними потребами, за власною церквою, дивовижну канадійську природу, так відмінну від старокраєвої, особливо ж сувору зиму, ніжну весну, сухе переважно літо, словом, весь селянський та національний побут до найменших подробиць і усе це так правдиво й вірно, охоплюючи найбільш типові ознаки цього побуту, а далі початки пристосовання до нового краю, його англійського населення, зустріч цих двох ріжних світів, відмінних мовно й расово. І скрізь автор підкреслює великий культ землі серед нашого селянства, чому слушно він назвав цей твір „Сини Землі.”

В звязку з читанням та обговорюванням „Синів Землі” в Бочковського зродилися теж націотворчі міркування, які зводилися до того, що епопея „Синів Землі” „вартата того, щоб її читали скрізь на українських землях” і тим створювали культурну єдність материка зі синами і дочками в широкому світі.

„Зокрема ж, замічує Бочковський, мали б її читати канадійські внуки цих наших піонерів, щоб побачили, якими справжніми героями були їх діди та батьки, щоб з тим більшою пошаною схилитися перед їх старою Батьківщиною та Нацією, якої вони були добрими синами....”

Появилось більше цінних і оригінальних думок і поглядів з нагоди появи „Синів Землі”, які ми хочемо в цілі визначення значення повісти „Синів Землі”, хоч вкоротці їх з’ясувати.

Треба однак замітити, що місце, яке визначив О. Бочковський „Синам Землі” в українсько-канадській літературі осталося завжди за Киріяком, мимо цього, що опісля були критики, які не вповні погоджувалися з поглядами О. Бочковського.

Прихильну оцінку „Синам Землі” дав часопис „Канадійський Фармер” в числі 16, 1939 р. Непідписаний автор, між іншим, сказав, що „старшим ця повість пригадує їх власні переживання з тих часів (піонерських — М. Г. М.), а молодим стане джерелом інформації та початком українсько-канадійської традиції.” Ще в іншому місці замітив рецензент, що „Книжка має свій чар. Читач, зачитавшись, переноситься у ті часи, коли жили Воркуни, Вакарі, Соловії й інші та терпить і тішиться разом з ними.”

Ця більш читацька чим фахова критика тільки вказує, що „Сини Землі” апелювали і полонювали увагу читача. Вони захоплювали читача не тільки своєю епічною спокійністю, але теж документальними образами минулого. З оповідань піонерів довідуємось ще тепер, що „Синами Землі” зокрема захопилась передусім піонерська верства, яка в Киріякових образах бачила себе та свої родини. Це загальне зацікавлення пригадує в дечому „Пісні про Канаду та Австрію” Теодора Федика, що їх він опублікував був в 1908 році. Пісні ці викликали зацікавлення не так художнім словом, але простими образами, в яких віднаходили себе піонери в ретроспекті. Тут треба однак наголосити, що між появою обох творів пройшло більше чим 30 років. В „Синах Землі” не тільки проміжок

часу важив на багатстві описаних картин, але теж і талант письменника, яким виявився Ілля Киріяк.

Про письменницький талант Киріяка заговорив в тому часі і Мирослав Ічнянський (Іван Кмета-Ічнянський), поет, літерат та естет слова, автор відомої „Ліри Емігранта”. Високо теж оцінив д-р Іван Огієнко в „Нашій Культурі”, ч. 5/25, 1927, Варшава.

М. Ічнянський порівняв образи Киріяка зі „Синів Землі” з картинами повістей Нечуя-Левицького та Панаса Мирного. Ось, як мін висловився:

„Ця повільна в рухах чимала праця Іллі Киріяка є рівнобіжна недавно друкованій О. Івахом „Голос Землі.” Обидві вони виключно побутового характеру нашої еміграції в степах. Ви бачите тут землю, ферму, її простих людей в такій же простій літературній формі Нечуя Левицького, Панаса Мирного тощо. Слухаєш бесіди, а їх повно в „Синах Землі” і милуєшся часом природнім гумором Калини, Воркуна та інших. Персонажі оживають в бесідах, набирають тіла і м'язів...” („Український Голос”, 27 грудня 1939).

Ця ядерна і плястична характеристика першого тому „Синів Землі” пера М. Ічнянського правдоподібно пройшла мимо уваги І. Киріяка, бо коли Киріяк писав листа до свого доброго приятеля в Едмонтоні адв. Петра Лазаровича в 1952 р. в справі оцінки „Синів Землі”, він, вимінюючи позитивні і негативні критичні голоси на свій твір, не згадав і словом про цінні думки М. Ічнянського.

Корисну рецензію на твір Киріяка помістив був часопис „Український Робітник”, тогочасний гетьманський орган з Торонта. Ця рецензія зокрема тішила Киріяка, коли він писав до адміністрації „Українського Голосу” на адресу П. Г. Войценка таке:

„Коротеньку, але добру рецензію помістив уже „Український Робітник” з Торонта. Це вже трішки води на мій влин. Від Гетьмана (редактора „УР” — М. Г. М.) я не сподівався ніякої рецензії. Обіцяв мені також редактор „Українських Вістей” з Едмонтону дати свої погляди на мою повість, писав Киріяк в цитованому листі.

Одним словом, „діло” Киріяка йшло добре. Твір „Сини Землі” з місця одержав свою питому вагу в читацькій громаді. Єдиний часопис „Новий Шлях” мовчав, але ця мовчанка мала свою причину. І. Киріяк був тоді в полеміці з цим часописом в питаннях національної політики в Канаді і звідси Киріяк міг сподіватися тільки „позитивної мовчанки.” (Дискусію з „Новим Шляхом” започаткував І. Киріяк статтею в „Українському Голосі” п. н. „Хляпісти” ч. 37. 1932 р.).

Знайшли „Сини Землі” позитивну оцінку в англomовній критиці. На сторінках “University of Toronto Quarterly” проф. Ватсон Кірконнел називав „Сини Землі” „A study of the pioneer generation of Ukrainians in Canada”, а в дальшому цей англomовний авторитет словянської літератури в Канаді так писав:

“It is exceedingly valuable as a portrayal of the actual life of the early Ukrainian settlement in the West, and many a veteran of that stressful period will surely, as he reads this narrative in the idiom he understands best, nod his head again and again in the delightful satisfaction, and mutter “Ah yes, it was even so.” Old Gregory Vorkun, Sophia, Yelena and Pavlo and the rest live as real people amidst the real vicissitudes of a new land.”¹⁰)

Такі і подібні оцінки підбадьорювали Киріяка в праці і дальших плянах. Він інтенсивно став працювати над обрібкою другого тому своєї епопеї. Були труднощі з фінансуванням. Після різних перипетій II-ий том побачив світ в розгарі II-ої світової війни, з видавництва „Алберта Прінтінг” і цим разом твір появився власним коштом автора. Дивним збігом обставин на заголовній сторінці цього тому замість правильної дати 1943 появився рік видання першого тому, бо 1939.

¹⁰ Volume IX, 1939—1940 Letters in Canada — New Canadian Letters”, стор. 321. В повищій рецензії В. Кірконнел поповнив деякі неточності відносно даних самого Киріяка. Він мильно подав дату прибуття І. Киріяка до Канади (1893!) як теж неправильна його замітка, що І. Киріяк прибув до Канади зі своїми батьками. Ці неточності не поменшують вартости інших літературних міркувань шановного автора.

Ще один невияснений парадокс приходиться відноувати з появою II-го тому „Синів Землі.” Коли з появою I-го тому появилися голоси преси і читачів, то з виходом в світ II-го тому не було майже жодної критичної реакції, з позитивною чи негативною оцінкою. Чи українська громада уважала, що вона сплатила „довг зацікавлення” першим томом, чи були це наслідки війни. Можливо, що одне і друге. З певністю заважило тут і те, що Киріак в тому часі, між появою першого і другого тому, змінив свою „суспільну” працю на „приватницьку”, бо „хорошим без грошей” важко було довше жити та видавати „Синів Землі.”

Серед майже гробової мовчанки відізався тільки великий приклонник „Синів Землі” цитований вже Ватсон Кірконнел. Цей авторитет черговий раз підкреслив соціологічні вартості повісти, коли писав:

The adaptation of Ukrainians to life in the New World is presented through five different families of varying types; and one can see both their colourful heritage of East European tradition and their versatility in facing the hard problems of the frontier. The second volume brings the little community a stage further in its progress towards Canadianization. We watch the building of the church and the school, the coming of the first teacher, the celebration of the first Mass, the opening of the post office and the neighbourhood store. Mr. Kiriak is also interested in the changing *mores* of the community, and shows how some of the daughters, after finding employment in a distant town, bring back innovations to the homes of their parents. Intermarriage enters the picture, and with it the problem of the mutual relations between Slav and Anglo-Saxon in the community. *Sons of the Soil* is not great fiction, but it is a sociological document of real value, setting forth with interest, and even with touches of humour, the drama of human readjustment involved in the life of Ukrainian pioneers in the Canadian West.¹¹)

Брак реакції української громади на „другий том „Синів Землі” не знеохотив Киріяка в дальшій публікації

¹¹ "University of Toronto Quarterly", "New Canadian Letters", Vol. XIII, стор. 457 і 458.

твору. Працюючи „в американців”, як то він залюбки говорив та писав в листах, у вільні хвилини виправляв по-вість, листувався з друзями та знайомими, які допомагали йому поширювати надруковані вже два перші томи.

Один з таких листів зачитуємо, як документ настанови автора та його турбот довкола його праці.

„Щире Вам спасибіг за замовлення книжок, I і II-ої частини „Синів Землі”, писав Киріяк до Теодора Грицика Ембридж, ЗДА. Тишуся, що повість сподобалася Вам і Вашій дружині. Це здоровий задаток на заохоту писати далі. Я приготвую III-ту частину до друку, але тільки вечорами, бо вдень працюю у Ваших американців, що докінчують тут роботу, звязану з Аляска Гайвей. Недовго вже буду працювати, докінчуємо аудитування книжок, що візьме не довше як місяць. Як скінчимо, то тоді до книжки візьмуся так, щоб під зиму була готова, видрукувана. Чи нема там у Вашім оточенню таких людей, продовжував Киріяк, що мають охоту не тільки читати, але і купити „Сини Землі”... Багато є таких, що куплять книжку тільки тоді, коли мають „товар” перед очима. Цим способом я продав більшість книжок.”¹²⁾

В цьому місці аж напрошується, щоб до цієї цитати докинути кілька рядків ще іншої цитати, яку беремо з цитованої вже рецензії М. Ічнянського, який писав:

„Як це в більшості буває на еміграції — пиши, не досипляй і часом не доїдай, потім позичай грошей і друкуй, а видрукувавши, дитину серця свого в світ пустивши, журися тоді її долею, плати борги і сердься нишком на наш загал, що мало інтересується рідною книжкою.”

Така доля не минула теж І. Киріяка. Однак він не сердився на український загал. Він не знав половинчастих ситуацій. Він або вносився дуже високо і жив цим до вершин, або опускав крила цілком. Цим разом він працював інтенсивно, щоб в 1946 році випустити в світ III-ій том „Синів Землі.”

¹²⁾ Цей лист датований 21 березня 1944 року і зберігається в архіві автора цього нарису.

Від строгого осуду до передового місяця

Ілля Киріак не додержав обіцянки, яку він дав Т. Грицикові в цитованому вище листі. Він „американців” не залишив після закінчення будови Аляска Гайвей. Був він надто солідним у виконванні обов’язків, щоб його працедавці хотіли так легко відпустити. Тому, як тільки закінчилися праці на гайвей, американська спілка забрала його на працю до Північно-Американської Залізничної Сітки. І. Киріак був тоді без жодних матеріальних засобів. Невеликі заощадження, які він мав до цього часу, були зужиті на видання „Синів Землі” і сама konieczність заставляла його йти десь на щоденну працю.

Згадує І. Киріак про ці невідрадли матеріальні труднощі та так звані зарібки в американців в своєму об’ємистому листі-спомині (84 сторінки канцелярйного паперу), якого він, як знаємо надіслав адв. П. Лазаровичеві в Едмонтоні:

„Аж коли до американців пристав, почав я, як то кажуть, дороблятися в Канаді. Скінчили вони тут свою задачу то зараз мене до „NAR” (Нордерн Америкен Рейлвейс) забрали. (Лист датований Вембчер, 24 лютого 1952).

Не все було рожево на праці в „американців”, коли І. Киріак в дальшому пише:

„Але й там перших чотирьох років я був сезонним робітником і робив від 6 до 8 місяців на рік.”

Мимо цього він був вдоволений з цієї ситуації. Це видно з його листа до свого нерозлучного приятеля зі студентських часів І. Я. Рурика, якого цитуємо:

„Отже я тепер на вакаціях. Не було снігу для робучих рук, їх розпустили тай мене — „таймкіпера” пустили на волю на якийсь час з „пасом” до Ванкувер... В добру роботу мене шпурнуло. От собі „геник”, від 15-

20 людей, кухарка з помічницею, форманом і я, „тайм-кіпер.” Тягають нас від Едмонтону аж до Давсон Крік, щоб дорогу латати тут то там. Дике життя, але має свої особливі примани, що до душі прилягають...” (Лист датований Едмонтон, січень 1946).

Згадаючи, про своє оточення та щоденну рутину праці, І. Кириак не забув шепнути своєму приятелеві про свої самотні почування, про які він часто в листах до своїх приятелів писав. Звичайно такі рядки були нав'язані певним песимізмом, але не цим разом. Цього листа він писав після появи останнього тому „Синів Землі”, якими він жив до появи довгими роками, а після появи тим більше ними займався, бо очікував, що скаже критика. Це видно з дальшої цитати цього листа, якого наводимо:

„Коло мене по старому, писав він. Здається мені, що я так як був двадцять років тому, хоч знаю, що воно не так. Але держуся того, що мені „здається”, бо воно так ліпше. Воно виходить на щось таке, як то молодий іще дід держить онука на колінах, так я ніби свою молодість держу... Але нехай там. От, запитаю, яка там опінія про мої „Сини Землі” ходить. Пустився я в письменники такий, про яких писав... — замуразаний, недосвідчений в такому ділі. От збирав, що здавалося цінним і мив, чесав і таки шкребтав, щоб воно до людей було подібне. А люди нехай тепер судять, як хочуть так, як судив мій Никифір образи в хаті Воркуна.”

Коли І. Кириак писав ці рядки і з нетерпеливістю очікував „суду” над своїми „Синами Землі”, довкола них панувала якийсь час зловорожа мовчанка. Перший, хто її перервав, був „В. З.”, який в „Українському Голосі” (6-го лютого, 1946) дав дуже строгу оцінку цілості твору Кириака. Автор критичного „осуду” старався вказати на низку структурально-повістевих недоліків та мовно-стилістичні недостачі. Зупинився він передусім на дрібних критичних моментах, але не вказав на мистецькі і додатні сторінки твору. З цілості рецензії виходило, що твір був нікудишний, хоча при кінці все таки помітив, що „коли образ життя українських поселенців в Канаді не виходить тут під кожним зглядом артистичним, то бодай під деякими зглядами він є прямо незрівняний.”

Хоч яким був скромним, безпретенсійним та вимогливим до себе Киріак, то однак такої оцінки він не сподівався, а то тим більше, коли виявилось, що за ініціалами „В. З.” був ніхто інший, як сам головний редактор „У.Г.”. — Мирослав Стечишин. Киріак не був приготований на того рода „осуд.” Це видно з його листа до відомого нам вже П. Лазаровича, який в 1952 році з доручення Союзу Українців Самостійників підготовляв І. Киріякові окрему імпрезу, на якій вшановано І. Киріака як видатного і передового письменника українців Канади. І. Киріак не був вдоволений з цієї ініціативи і написав досить відкритого листа головному ініціаторові цієї імпрези, П. Лазаровичеві, в якому він признався, наскільки критика „В. З.” заважила в його дальшій творчості. Цитуємо:

„В дійсності я ускочив у письменники так, як то трапляється нераз тверезій людині у товаристві упитися маленьким келишком міцної горілки, і як її нема за що називати пияком, так і мене нема за що називати письменником, бо все те, що я написав до тепер, то такі собі дуже звичайні, буденні округинки з буденного життя без плину і без ідеї, так як я їх чув, бачив і денедє сам переживав...

„Впрочім Ви знаєте, як віднісся до моєї повісті „Сини Землі” покійний Стечишин. Для нього перша частина вийшла сяко тако, друга гірше, а третя до нічого. Герої мої вискакують у повісті як „Пилип з конопель”, мова занечищена чудернацькими словами; вихвалювання англо-саксонців аж гидко, от тільки десь-не-десь трапляються описи без порівняння гарні. Це був його осуд, чи критика, і я прийняв її за справедливу, але вона до певної міри пошкодила мені в продажі книжок... (Лист датований квітень 1952).

Пожалівся Киріак Лазаровичеві теж на кількарядкову рецензію д-ра Дацкова, яка менш більш в тому самому часі появилася в „Канадійському Фармері.” Ось що він писав про останню:

— „От, ще пригадав, що д-р Дацків, тодішний редактор „К. Ф.”, пишучи кількарядкову рецензію про повість, дав мені таку науку: — Хто хоче бути письменником, мусить перше навчитися мови і способу, як писати

повіді, інакше нехай не береться до писання — отже, з того всього, писав Киріяк, без огляду на те, що звичайні читачі, головню по фармах, привітали повість несподівано гарно — один купував, а від (нього — М. Г. М.) 10 до 20 читали її — я постановив був тоді покинути всяке писання, спакувати на трока всі книжки і все, що було колинебудь друковане і написане, вивезти на міський смітник і спалити. Не зробив цього останнього до тепер тому, що не мав часу — був в роботі „невдома”, і що до писання, то від того часу таки не брався до нього — нічогісінько не написав і ніде нікому не признавався, що я колись пробував бути письменником, а як хтось зі знайомих іменував мене ним, то я чувся і чуюся тепер, так як би хтось пригадував мені, що я колись був поважним піяком . . .”

Мимо оправданих і неоправданих жалів І. Киріяка Союз Українців Самостійників на своєму з'їзді в 1952 році таки вшанував І. Киріяка, а головну доповідь про його творчість мав тодішній голова СУС П. І. Лазарович.

Високу думку про творчість І. Киріяка вдержував і надалі єдиний проф. Кірконнел, який після появи третього тому „Синів Землі” назвав їх „a saga of the Ukrainian settlements in Canadian West”, яка містить в собі „a full and valuable record of the adjustment of Ukrainian pioneers to life in a new land.” (University of Toronto Quarterly, Volume XV, 1945 r. 427).

Повищі цитати, критики та згадки — це було все, що появилася безпосередньо після появи третього тому „Синів Землі.” Все це було різне в своїй оцінці і настроєвого Киріяка пригнобило на добрих декілька років.

Тим часом в 1948 році появилася в „Житті і Слові”, кварталнику для релігії і культури, який став появлятися у Вотерфорді в Канаді, надзвичайно корисна оцінка праці Киріяка. Критику цю написав головний редактор цього журналу Микола Мох, фаховий критик і літерат, який підписався псевдом Арамис. Цей журнал попався в руки І. Киріякові щойно три роки після появи „Синів Землі” і про нього І. Киріяк таке сказав П. Лазаровичеві в цитованому вже вище листі:

„Подаю Вам журнал (католицький) „Життя і Слово”, Інсбрук, Австрія, де знайдете рецензію якогось Арамиса. Я вважаю її за найбільш справедливу, хоч і написану з точки погляду католика (цей журнал одержав я минулого року — друкований 1948).”

(Тут Киріяк зробив помилку, бо перше число цього журналу має місце друку не „Інсбрук, Австрія”, але Вотерфорд, Онтаріо, Канада).

„Киріяк, писав Арамис — Мох, своїми „Синами Землі” поставив українську канадійську літературу на досить високому рівні й мабуть перший канадієць має повне право стати в історії всеукраїнської літератури! Монументальністю свого твору І. Киріяк може конкурувати навіть із „Волинню” У. Самчука, хоч літературною вартістю ще неповні йому дорівнює, та коли взяти під увагу канадійські умовини, треба Киріякові багацько його мінусів оправдати.”

В дальшому огляді Арамис порівняв „Синів Землі” з французьким монументальним твором „Марією Шадле” (“Marie Chapdelaine”) Люї Емона та Віллі Кетерса твір п. н. “O pioneers.” Оба ці твори назвав Арамис справжніми перлинами белетристів-католиків і рівночасно справжніми шедеврами світової літератури. Зробивши таку оцінку згаданим творам, Арамис-Мох сказав в дальшому, „що в порівнанні з іншими творами американської літератури наш український автор (цебто І. Киріяк — М. Г. М.) не стояв би дуже позаду, як би узгляднити деякі літературні похибки. Ми сказали б навіть, продовжав Арамис, що твір І. Киріяка вповні заслуговує на переклад...”

Під кінець критичного огляду Арамис видвигнув ще одну і цікаву рису автора, а саме його велику об'єктивність. Він писав:

„Врешті мусимо — з дива не сходячи! — підкреслити лояльність відношення І. Киріяка, людини православної віри, до нашої Греко-Католицької Церкви.”

Така оцінка українського католицького критика, хоч не була відома Киріякові, як нам вже відомо, мала однак свій добрий вплив на поширення „Синів Землі.” Католиць-

кі „Українські Вісті” з Едмонтону та щоденник „Америка” з Філядельфії вміщали прихильні оцінки, а філядельфійська „Америка” передруковувала зі „Синів Землі” цілі розділи.

Симпатичні відгуки католицької преси не надто захоплювали Кирияка, як це бачимо з його листування з П. Лазаровичем. Його турбувало становище „Українського Голосу” та фахова критика цього середовища. Такий стан тривав до листопада 1949. З датою 17-го згаданого місяця Кириак несподівано одержав листа такого змісту:

„Я прочитав Ваш твір, повість „Сини Землі” й читаю її вдруге. На мене повість Ваша робить враження твору, одного з найкращих ув українській літературі. Правда, Ви мене не знаєте. Я є професор української літератури українського університету ще з 1918 року. Разом із проф. І. Огієнком розбудовував Український Державний Університет у Кам'янці Подільським і працював у ньому три роки. Був деканом Філософічного Факультету і був проректором того університету. Коли большевики наближались до Кам'янця Подільського, я виїхав на еміграцію, жив спочатку у Львові й викладав три роки на Українським Таємнім Університеті у Львові. Потім мене покликали до Праги, де я організував Український Високий Педагогічний Інститут і був його ректором. Одночасно був професором української літератури на Українським Вільнім Університеті в Празі. Р. 1945 перед наступом большевиків на Прагу виїхав до Німеччини в Баварію, Авгсбургу. В Мюнхені в той час, перенісшись із Праги, відновився Український Вільний Університет, де я продовжував свою працю аж до виїзду до Канади, Вінніпегу...”

Автором цього листа був проф. Леонід Білецький, який себе повністю представив Кириякові, щоб останній мав повне довіря до його літературної оцінки. В іншому місці цитованого листа цей учений додав:

„Я це написав Вам для того, щоб Ви знали, хто до Вас пише листа. Ваша повість „Сини Землі” на мене зробила велике враження, як найкраща й єдина повість української літератури на канадійській землі. І я радий, що можу Вас привітати із цим таким гарним твором і побажати Вам не залишати свого золотого пера а продовжати працю письменника і дарувати нас далі подібними творами.”

Проф. Білецький так захопився твором „Сини Землі”, що коли в тому році Клуб Українських Професіоналістів і Бизнесменів у Вінніпезі звернувся до нього, щоб цей виступив перед клубом з якоюсь доповіддю, то проф. Л. Білецький запропонував клубові тему „Українські піонери в Канаді на підставі повісти І. Киріяка „Сини Землі.” Про це він повідомив Киріяка в листі з дати 17 листопада 1949 р. і додав до цього таке:

„Я умисне вибрав цю тему, щоб відзначити Ваш твір, що є актуальний своєю темою і змістом і високо мистецький своєю формою й викладом.”

Коли проф. Білецький писав цього листа, він працював тоді в „Осередку Української Культури й Освіти” у Вінніпезі. Згодом він перейшов на працю до „Ради Української Школи в Канаді” і часто дописував до „Українського Голосу”. На сторінках цього часопису він виложив свої міркування про творчість Іллі Киріяка. Присвятив він тоді „Синам Землі” статтю у трьох числах „Українського Голосу” в жовтні 1951 року і закінчував свою оцінку твору такими підсумками:

„Сини Землі” це найбільший твір і найвизначніший в українській літературі Канади не тільки по розміру (аж три томи), але по мистецькій красі і силі. Тому велика шкода, що І. Киріяк умовк і нічого не друкує. Але вірю що він не закинув свого золотого пера й обдарує нас ще не одним твором свого небуденного талану.” („Український Голос”, ч. 43, 1951).

Нема сумніву, що це була авторитетна і щира критика. Проф. Білецький завжди високо цинив талант І. Киріяка, чи це було в приватному листуванні чи в публічних виступах. Нашому ученому була велика шкода, що Киріяк вперто мовчав і нічого не писав. З бігом часу між проф. Білецьким і Киріяком розвинулось навіть досить ділове листування, в якому проф. Білецький заохочував Киріяка до дальшої праці. В одному із листів цього великого вченого до Киріяка стрічаємо такий одвертий пасус:

„Мені особисто — велика шкода, що я не зустрічаю Вашого імені на сторінках „Українського Голосу”, ні

розділів з Ваших ще недрукованих творів, ні коротких оповідань, ні вражіннь письменника з канадійських подій, пригод чи відносин серед українців, або українців і чужинців у їх життьових взаємовідносинах, ні Ваших листів із дороги і т. д. Для таких творів не треба мати під руками книжок чи посібників, а треба тільки спостерігати дійсність, життя, синтезувати їх, сприйнявши у свою душу і віддавши їх під критичним оком мистця на папір. Ілля Киріак не може писати нецікаво, писав Л. Білецький, навпаки, кожне його слово є слово вже зрілого письменника і воно цінне, щоб кожна людина його прочитала.”¹³)

Такі і подібні признання І. Киріякові зі сторони такого авторитету, яким являвся проф. Леонід Білецький, розігнали Киріякові сумніви про свій літературний талант. Вкінці він повністю визбувся своєї „тьмяної меланхолії” та повернувся зі своєю типовою усмішкою знову до реального життя та літературної творчості. В своєму серці він заховав велику вдячність для проф. Білецького, який, як це Киріак гумористично писав, „розшифрував його як письменника.” Таким чином в Киріяка знову розпочалася нова творча фаза життя.

Справедливим було б, щоб на цьому місці ще замітити, що два інші літературні авторитети, а саме д-р М. І. Мандрика та д-р Кость Андрусишин, професор Саскачеванського Університету, своїми прихильними оцінками для „Синів Землі” причинилися теж до розбудження І. Киріяка до „нового життя.” Перший підготував декілька радіопередач про „Синів Землі” і на хвилях „Голосу Америки” переслав в Україну (лютий, 1950), порівнюючи при тому творчість Киріяка з творчістю Панаса Мирного та Ольги Кобилянської; знову проф. Кость Андрусишин своїм глибоким критичним оглядом, який був надрукований в „Ukrainian Yearbook” (Вінніпег, 1951-1952) дав неначе корону всіх критичних оглядів на цю повість, називаючи її великою сагою заходу Канади.

¹³ Лист датований 23 січня 1952, переходується в архіві П. Лазаровича в Едмонтоні.

Дальші спроби в поезії

Читацька громада українців Канади та літературна критика знає І. Киріяка як повістяра та майстра в оповіданнях. Це завдяки його „Синам Землі” та низці літературних оповідань, які побачили світ на сторінках преси. Досі однак не звернено уваги на ще один рід Киріякової творчості, яка появлялася вряди-годи, а розсипана вона теж у річниках часописів. Це поетична лірика, яка в більшості друкувалася в „Українському Голосі”, передовсім в роках між двома світовими війнами. Ця лірична творчість, яка була продовженням спроб Киріяка ще зі студентських часів, ніколи не побачила світу якоюсь однією і впорядкованою збіркою. Доля однак хотіла, що Киріяк свої фрагментарні вірші вирізував з часописів і зібрав їх в одну цілість — „скрепбук” і, коли йому в 1953 році Українська Вільна Академія Наук (УВАН) в Канаді влаштувала ювілей з нагоди його 65-річчя, він подарував цю „не-друковану” а „склеєну” збілочку тим, що його вшанували. Тут зберігається около 30 віршів, які своєю тематикою дуже різні. Все таки на чоло їх висувається категорія, яку ми б назвали синівська дань матері. Ідея матері, як також утотожнювання Киріяка з матір’ю дуже домінантна, не тільки в його листах та споминах, але теж і в його поезії. От хочби в цьому не дуже вибагливому формою вірші, але цікавим змістом, як:

„На цвинтарі, серед ночі,
Малий хлопчина блукав,
Між хрестами, між горбами,
Гроба мами він шукав.”

Цей мотив — хлопець на цвинтарі шукає матері — стрічається теж в одному з нарисів Киріяка, про який ми згадували вже на початку нашої праці п. н. „Спокійне місце.” Змістовно він тісно в’яжеться з Киріяковими життєвими мандрами.

Киріяк часто снить про свою матір, як це ми, наприклад бачимо у вірші „Мама-писанка.”

Неначе в сні
Бачу, як мама сидить
Перед печею і взурує
Квітами, хрестом цяткує,
Розтопленим воском писанки.

Здається мені,
Бачу, як вогник горить,
А там горщечки з писанками
Дрібно списані кізками
Про воскресення життя — весни.

Ще більше чуття вкладає він у вибагливішому вірші,
присвяченому теж матері „Коли би я знав.”

„Ох, коли би я знав,
Де її знайти, —
Свою матіноньку,
Любу голубоньку,
Я би вітра призвав,
Щоб дорогу вказав
В її хатиноньку.

Ох, коби знаття,
Де вона жиє,
Моя матінонька,
Я би бурю наняв,
Я би вихром вганяв,
До її гніздонька.

Ох, коли б я знайшов
Свою матіноньку,
Я б їй у ноги впав,
Щиро їх цілував,
Бо нема друженька
Так, як матінька.
Та Бог її призвав.

Поважну групу віршів становить інтимна лірика, як „Ти кажеш”, „Весна кличе”, „Залюблений”, „Життя”, „Не журись”, „Зів'яла любов”, „Ми гуляли”, „Не жалій”, „Не знаю”, „Весна”, „Кажуть люде” та інші. Лірика І. Киріяка дуже мінорна в настрої. Видно, брав він за ліричне перо тоді, коли жаль, туга, самотність окутували душу. Для прикладу наведемо хочби цей віршик:

„Нікого в мене не осталося.
Сам мов палець на світі живу,
Рідня зі світом розпрощалась
І я за нею піду.”

Більш погідними є образи у віршах, де автор оспівує природу. Один з більших таких віршів присвячений широкій і розлогій Канаді п. н. „Канадо.” Цитуємо декілька стрічок:

„Канадо, широка й розлога,
Краю богатства і утіх,
Без числа рік твоїх пливе до моря,
Незчислити озер усіх.

„А степ твій, широкополе,
Немов тихе море спить,
Пшеницю мов золотом вкрите,
Про індіян і буйволів снить.....”

* * *

Канадо, ти вільний краю,
Криєш світа ти скарби,
І маниш людей до себе
Деспотом пригнічені юрби.

І стають вони твоїми синами,
Величають волю твою,
Й присягають, що з ворогами
Проллють за тебе кров свою.”

Повищий вірш був друкований в „У.Г.”, ч. 27, 1928. Всім іншим віршам, які ми цитували або заподали їхні наголовки, важко встановити метрику. До таких ще належать „Останки”, „Пропаший”, „Вигода”, „Роса-краса”, „Безрідного гріб”, „Нема часу”, „Дарунок весни”, „Вітер-Шінок”, „Мицька лоза”, „Рівчик — хлопчик.” Не заподав метрики цим віршам І. Киріак в своєму згадуваному вже „скрепбук.”¹⁴)

Мало теж є відомим, що І. Киріак є автором читанки „Маруся.” Як учитель, мав він вироблений підхід до дітей в навчанні української мови і між війнами впорядкував

¹⁴ Треба однак наголосити, що в більшості, що було друковане у Киріяка, друкувалось в „У. Г.”.

підручник та назвав його „Маруся.” Видно, що читанка ця втішалася попитом в школах, коли її в 1950 році видано вдруге накладом Ради Української Школи Канади у Вінніпегу, яка в тому часі працювала під керівництвом проф. Л. Білецького. Читанку цю перевидано втретє в 1959 р.

Цікаво теж, що І. Киріяк, якому деякі критики закидали мовні „прогріхи” в „Синах Землі”, працював наполегливо над чистотою рідної мови, а навіть писав в цій справі статті до преси та журналів. Для характеристики І. Киріяка віднотуємо його статтю „Не говорім по українськи”, надруковану в „Українськiм Голосі”, ч. 46, 1929, де автор з іронією говорить про калічення української мови в щоденному житті українців Канади. Стрічаємо подібні статті Киріяка в мовному журналі „Рідна Мова”, який появлявся у Варшаві під ред. проф. І. Огієнка, а зокрема його стаття „Українська Мова в Канаді” (цитований журнал, ч. 12, 1933). Мабуть під впливом статей Іллі Киріяка та Іллі Шклянки (його стаття „Шкоди від мовного хаосу в Канаді”), що появлялися в „Рідній мові”, начальний редактор згаданого журналу в тому часі видав відозву під кличем „Рятуймо нашу еміграцію від мовного винародовлення — лист до емігрантів в Америці й Канаді.”

Як бачимо, І. Киріяк мав широкі літературні і мовні зацікавлення і тільки його велика скромність робила його назовні меншим, як він ним був. Часами ця скромність переходила в певний хворобливий комплекс, з яким наш письменник постійно змагався. Не даром він писав до свого приятеля таке:

„Завсігди і всюди, деби то не було, я почувався останній між присутніми — отакій, а дальше каже згідливо про себе Киріяк, „приший хвіст”, якому дуже неприємно робиться, як його ставлять десь у чоло і десь за щось хвалять чи гратуюють — у хвості люблю бути, або цілком не бути” (лист до П. І. Лазаровича, 24. 11. 1952). Без сумніву, що такі почування могли тільки гатувати письменницький талант Киріяка, а ніколи посилювати його природні здібності. Таким був Киріяк!

Знову в творчому горінні

Заохота літераторів та літературних критиків в листуванні та на сторінках преси, як теж в радіомовленнях, відбудували в Іллі Киріяка віру в його „золоте перо”, як це про нього писав Л. Білецький. І. Киріяк став поволі знову оживати.

„Свого талану я не закопав, писав він ред. І. Сирникові, тільки припопав на якийсь час. Забаг незалежним на старості бути і до поплатної роботи взявся, от вже восьмий рік перейшов. Ще два роки до 65 року а потім на зелену пашу мене наженуть і тоді я, можливо свій талан розкопаю.¹⁵⁾

Не довго тривало „розкопування”, бо в рік пізніше в листі до свого приятеля адв. П. Лазаровича І. Киріяк писав вже у великому переконанні про свої дальші письменницькі пляни, а вони були такі:

„Хочу забезпечити себе, щоб бути незалежним і як таким сховатися десь у спокійний куток і повикінчувати, порозчинані в думці і на папері „творенія” поки ще очі і руки і ум слухають. Оце мене тепер не тільки у цій самовільній неволі, але і при житті держить, бо іншої цілі в мене нема” (лист з 29 травня, 1952, стор. 15).

Та не чекав І. Киріяк, аж закінчиться праця в „американців”, а вже в серпні 1951 р. він надіслав до „Українського Голосу” уривок з недокінченої його повісти „Іринка.”

„Уривок піонерський, писав Киріяк до редакції. Іринка з другого покоління розповідає про себе, як вона свій вік молодий дівочий прожила і при тім розказує про піонерський час так, як її діди, баби і батьки розказували про них” (лист з 3-го серпня, 1951).

В цитованому листі Киріяк прозрадив себе тим, що він вже давніше став працювати над повістю „Іринка” і довів її до „200 сторін і далі ані руш.”

¹⁵⁾ Лист датований 3. 9. 1951, архів „Українського Голосу”.

Багато причин склалося на цей застій в Киріяка, як довідуємося з його листування. Не тільки критика, але і люди не давали йому спокою. Ось що каже Киріяк про цей „неспокій.”

„Знаєте, Киріяк, кажуть люде, має час, він нежонатий йому дати це тай це — він зробить, напише якусь історію товариства, чи церкви, чи хтось там на лікаря вивчився, або навіть вірш по помершім напише. Спокою не дадуть. А письменник без спокою нічого не варта. Писати якусь повість, це не колики тисати. От затисав один, два, кинув і до іншої роботи взявся. Воно як прийде такий настрій, у якому думки вкладаються мов цятки на шнурку, то тоді і їсти забувається. Пишетесь, поки не вичерпаються думки, а потім часом і два тижні треба бурлакувати поки свіжих назбирається та впорядкується. Та ще одне — я не письменник „із рода в род.” І мене разить, як хто мене за письменника уважає. Письменник є той, котрий завжди пише і у голоді і у холоді свій час на писання вживає. А я так випадково, вечорами десь недесь напишу дещо, як нерви послужать. В мене вони такі як розбитий цимбал і ще з часів мого учительювання.” (з листа до І. Г. Сирника, цитованого повище).

Коли в 1953 році І. Киріяк закінчив свою працю і пішов на пенсію, він віджив цілком. Про це свідчить багате листування з цього часу. Він повністю взявся за перо, щоб зреалізувати давно начеркнені пляни. З працею відізнався в нього його цілющий гумор, який, як знаємо, часто рятував його в минулому, в хвилинах одчаю. Його листування багате в різні громадські і церковні проблеми і часто перетикане гумористичними картинами. Це свідчило, що Киріяк знову „став собою.” Для приміру наведемо одну картину з листа, в якому він зі сердешним гумором та типовою йому скромністю писав про його відзначення в УВАН, про що ми вже згадували передше. Ось послухаймо:

„... Посадили мене на показ коло стола, коло президії... Я сів при кінці стола боком до публіки і почувався так, як би мене захопили десь люди голого, з ванни, і я не маючи чим застелитися, стулювався, зложу-

вався руками і ногами, пробуючи, щоб мене якнайменше видно було . . . Кажу Вам сидів я і за цілих дві години я ані разу, не глянув на публіку. Голова порожня. Припадково глянув я на свої черевики. Той на потязі, вглянцував їх, бо я таки казав йому, щоб він не пожалував ані пасти ані шмати і він послухав мене. Але дірочки з правого боку з правої ноги черевика не міг заткати. Я її завважив і так, сидячи, я ховав ту дірочку за ніжку стола від публіки і все думав, чи публіка побачить чи ні” (лист до П. І. Лазаровича, 21. 12. 1953).

Ще в іншому листі він писав про цю подію до проф. Білецького з Едмонтона так:

„До того ж Ви мене у Вінніпегу в рамці вбрали і людка тут ззираються на мене, неначе я з Марса вправ. Гратують і дехто думає, що я буду як не корону, то бодай якусь катамайку носити. Та жарт жартом”, кінчав Киріак¹⁶).

Гумор Киріяка був завжди ознакою його душевного горіння і творчости. Впарі з цим він не тільки став викінчувати повість „Єринка”, але започаткував другу повість, а саме „Розмови з вуйком.” Працював він з таким самим завзяттям, як це було з працею над „Синами Землі.”

„До міста раз на тиждень виходжу і за годину а найдалше за дві обійду довкола і де треба і до дому прую, щоб з Вуйком язик сушити, писав він проф. Л. Білецькому в листі. Тим часом моя Єринка сидить спокійно і жде, щоб Вуйко з хати вийшов і, щоб її хоч трошки потішити, напишу їй карточку, дві і втичу їй під її подушечку.”

Працював І. Киріак над своїми новими творами не тільки з певною інтенсивністю, але також з великою старанністю. Його метода праці ніколи не мінялась. Він заздалегідь виучував довкілля, вглиблювався в дух доби, завчав зміни в спільноті, її зовнішній і внутрішній світ, а щойно тоді, все те враз зі своєю фантазією брав на папір. Щоб мати повний образ українсько-канадської спільноти, І. Киріак виїжджав на фарми, щоб тут вести розмови з господарями та мати першоджерельний мате-

¹⁶ Лист датований 14. 1. 1954, архів „Українського Голосу”.

ріял для своїх повістей. Підготувавшись до праці, він не вдовольнявся якимибудь вислідами. Вже з попередніх розділів нашої праці знаємо, скільки Киріяк вкладав зусиль в свої твори. Коли йому стукнула 65-ка, навинулись Киріякові ще інші труднощі. Ось що він писав про свою працю в тому часі в листі до проф. Л. Білецького:

„Писання не йде мені скоро — сказати правду, я як напишу одну картку (пересічно) на день, то й за таке кажу „Слава Богу!“ Напишу хвилево і кілька карток, але як почну їх реформувати, то вкінці і одної доброї не лишеться. А така реформація конечно, бо життя на фармах не таке, як його знав колись, змінилося до тепер, можна сказати, до непізнання і, щоб розмова відбувала теперішню дійсність, я мушу заглядати в його суть — випитую наших Фармерів, що й як вони думають про нього і як їм живеться тепер. В дійсності на одного „Вуйка Івана“ складається кілька їх таких, з котрими розмовляв і розмовляю при нагоді.”

На підставі цього, що ми довідалися з Киріякового цитованого листа, можна сказати, що писання Киріяка були не тільки мистецькою фантазією, підґрунтям в них була завжди солідна студія. Звідси вартість писань Киріяка подвійна, мистецька та наукова.

Переклади „Синів Землі“

Крім започаткованих повістей „Єринки” та „Розмов з Вуйком”, І. Киріяк поробив в тому часі старання, щоб повість „Сини Землі” перекласти на англійську мову. До цього діла заохочували Киріяка передусім його приятелі, як також літературна критика. Мав він біля себе декілька приятелів, які не тільки що заохочували його до перекладу, але теж пообіцяли йому цей переклад зробити. Першим взявся за цей переклад Роман Кремар, відомий українсько-канадський журналіст, колишній редактор часопису „Новини.” Працював він над перекладом не довго, бо смерть перервала його працю. З листування Киріяка довідуємось, що Кремар-Солодуха переклав 160 сторінок першого тому.

В справі перекладу „Синів Землі” І. Киріак розвинув жваве листування. З копій цього листування довідуємось, що ця справа його дуже заінтересувала. Він вів переписку в цій справі з проф. В. Кірконнелом, адв. П. Лазаровичем, проф. Л. Білецьким, проф. О. Старчуком, своїм приятелем Іваном Руриком та іншими. Лист до І. Руріка з березня 1954 р. є своєрідним підсумком в цій справі і тому дозволимо собі з нього суттєвішу частину зацитувати:

„...Пишеш, що добре булоби якби я приїхав до тебе і там разом з Настунею і з тобою ми перевели би „Сини Землі” на англійську мову. Це не зла гадка, але запізна. Лучкович товче вже перевід: захопившись повністю, він постановив перенести її в цілості від титли до титли, потім зробити з неї кілька копій на машинці і роздати знавцям та критикам англійської літератури та історії у Канаді, щоб вони прочитавши її, осудили, що викинути, а що задержати. Впрочім сам Кірконнел не годиться з думкою, щоб повністю пристосувати до смаку пересічного англійського читача, з причини, бо повість „Сини Землі”, не є якась новеля, або звичайна собі повість про залюблених. Вона, він вважає, є соціологічна, суто канадійська, літературно-історична студія і, коли її читають зі смаком звичайні українські читачі, то читати будуть її англо-саксонці й іншомовні читачі. Спростити її до смаку пересічного англомовного читача вона може стати звичайною брошуркою, яку, прочитавши, кинеш у кіш. В додатку вона є одинокою суто-канадійською повістю канадійських „форейнерів”, бо окрім французів, жадна група не має такого твору. Це так сказав декан німецької катедри у Манітобському університеті і, сказав він, обтинати її до голівудської суспенди було б гріхом, і тим самим повість стратить соціологічну вартість.

„Але покищо я постановив не ставити ніяких певних заходів до її друку, а з тим і до її спрощення під зглядом „*abriviation*,” бо повідомляють мене, що Кірконнел сугестує, щоб зробити з повісті двоє видань, одне в цілості, а одне менше, для шкіл. Але це зробить ся вже тоді, коли повість буде переведена ціла без облішків.” (Лист датований 9-го березня 1954).

Не позбувся І. Киріак турбот над перекладом свого твору і тоді, коли його перекладав М. Лучкович. Пере-

кладачеві треба було заплатити гонорар, але й це ще не була головна турбота. Його журило те, що М. Лучкович міг працювати над повістю тільки у вільні хвилини, коли то його клієнти не докучали йому в його наріжній харчевій крамниці. В яких умовах праці перекладались „Сини Землі”, хай послужить цьому наступний цитат:

„Лучковичеві я пообіцяв 1.000 доларів за цілу повість. Він перевівши Приходькову „Ван оф 15.000.000” набув досвіду і мою повість каже він, багато легше переводити як Приходькову. Все таки він скоро не переведе її, бо він держить свій штор отвертий від 8 АМ до 12 ПМ і бизнесуючи, переводить її. Але я не мішаюся до його роботи, бо хочу скінчити впливану повісточку, яку почав уже чотири роки тому.” (3 листа до Руріка).

Мимо сумнівів Киріяка в можливості перекладу впродовж одного року, енергійний та працюючий М. Лучкович додержав слова, бо в 1955 році він вручив авторові готовий переклад „Синів Землі.” Скінчилися старі турботи І. Киріяка над перекладом, почалися нові над евенуальною їхньою публікацією.

Праця над збіркою оповідань

Враз з перекладами „Синів Землі” І. Киріяк започаткував ще одне діло. Він рішив видати окремою збіркою свої оповідання. В цій справі він звернувся до проф. Л. Білецького, який радо пообіцяв поміч в цьому ділі. Киріяк підготував повну колекцію своїх давніше написаних оповідань і в 1954 році він передав її своєму протекторові для літературної обрібки. Нещастя хотіло, що в тому часі проф. Білецький захворів, а з його смертю затратилась збірка оповідань. Про цей випадок довідуємось щойно з пізнішого листування Киріяка з П. Войценком, І. Г. Сирником та Н. Білецькою, дружиною покійного професора.

Негаймо після смерти проф. Л. Білецького І. Киріяк написав листа П. Войценкові, управителеві видавництва

„Тризуб”, в якому він, між іншим, так з’ясував це питання:

„В часі минулого року, коли покійний проф. Білецький перебував в Едмонтоні, викладаючи лекції про Шевченка, ми домовилися були, що як тільки він матиме трошки вільного часу, він перегляне давню мою писанину, з 1922-1924 років, покоректує і приготує її до друку. На те conto я дав покійному майже все, що я мав зложене. Згадую про це, бо можливо прийдеться таки видати все те окремою брошурою...”

Відповіддю на цього листа зайнявся ред. І. Г. Сирник і в дні 3-го червня 1955 він дослівно писав:

„В листі до п. Войценка пишете, що Ви передали пок. проф. Білецькому багато своїх писань для перегляду, коректи, тощо. Деякий час після смерті проф. Білецького основно перевірено всі матеріяли й книжки в канцелярії, де проф. Білецький працював в „Українському Голосі” і там Ваших матеріялів не було.”

З нотаток І. Киріяка довідуємось, що він дальше розшукував за своїми оповіданнями. Він написав листа вдові по проф. Білецькому пані Надії, але й тут — в домашньому архіві — цих оповідань не знайдено.

У міжчасі І. Киріяк поважно занедужав і вкінці захопила його смерть.¹⁷⁾

Останні дні письменника

З трьох останніх більших плянів І. Киріяка нічого не вийшло. Йому не вдалося викінчити „Єринки” і „Розмови з Вуйком.” Не зреалізував він окремої збірки оповідань, яку підготовляв проф. Л. Білецький, як теж не видався він друку „Синів Землі” в англійській мові. Всім цим плянам стала на перешкоді недуга Киріяка.

З початком 1955 р. він став відчувати постійний біль ніг, а як видно з його листа, ця недуга згодом прикувала його до ліжка. Цитуємо:

¹⁷⁾ Автор цих рядків, роблячи розшуки в справі літературної спадщини І. Киріяка, досі теж не натрапив на цю збірку.

„Я святкую від 10-го березня і, здається, святкувати буду далі, писав він П. Войценкові до Вінніпегу. Ноги здуріли і не хочуть носити мене, як носили колись. Тепер я їх ношу, ну, тягну за собою, замість того, щоб вони мене несли. Але це, кажуть мені люди, звичайна річ, бо що друга людина трошки старша віком, співає такої самої що й я — ноги болять! Одне тільки мене сердить, що вони не дозволяють мені сидіти довго на кріслі і писати. От посидиш хвилинку, розженуся з думками, а вони так якби піском насипані, стягають мене з крісла на ліжко.”¹⁸)

Вправді І. Киріак, як він пише, „сердився” на свої ноги, то однак не трапив зацікавлення до своєї розпочатої праці, а найважливіше не втрачав своєї погідности та дотепу. Ось послухаймо, що він писав про свого доброго приятеля Михайла Лучковича, який викінчував в тому часі переклад „Синів Землі.”

„Лучкович перевів уже першу частину „Синів Землі” і обіцяє мені, що до кінця вересня скінчить перевід II і III частини. Він захопився повістю і куди йде говорить про неї. До того ж він надрукував кілька копій тої рецензії, яку написав був проф. К. Андрусинин по англійськи в ювілейному журналі і розносить їх по людях, ну, популяризує „лоша”, яке ще не вродилося.” (Вище цитований лист).

У вільні від болів хвилини І. Киріак працював далше над „Розмовою з Вуйком Іваном”, бо як писав в одному зі своїх листів, хотів „показати старе піонерське життя наших людей, порівнюючи його з теперішнім.” Він навіть думав „видати окремою книжечкою” а тим часом хотів його кінчати в „Українському Голосі”, з початком місяця червня. Писав він своєму невідомому приятелю (затратився наголовок листа і важко встановити, кому він був призначений), що хоче ще й тому докінчити, що „читачі цього домагалися.”

Літом покращало здоров’я в Киріяка до того ступня, що він навіть відважився поїхати на собор УГПЦ до Вінніпегу. На жаль, у Вінніпезі болі ніг знову поновились і

¹⁸ Лист датований 17 травня, 1955.

звідси він спішно виїхав до Гат Спрінгс на купелі. Однак і тут він не почувався добре, а послухавши порад, щоб оминути літньої спеки, І. Киріяк виїхав до Ванкувер над море. Не довго задержався він над океаном, бо Едмонтон і праця знову манила його. Хоч ноги у Киріяка перестали боліти, то однак сили опускали його і тим самим праця не бралася його рук. В останньому листі до редактора „Українського Голосу” І. Г. Сирника він так інформував про своє здоров'я:

„Коло мене, ну, я вже конваленсую. Ноги вже не болять, але такі собі мов лозові і я ними ані ходити ані сидіти довго ще не можу. Походжу трошки, походжу отак з пів години і мушу лягати, щоб злегшити тягар, який у них насувається мов гарячий пісок. З того усього ніде не йду, ні до церкви, ані в гості, щоб їх не знорувити. Згубив я около шістдесят фунтів ваги і люди не пізнають мене тепер, ну здрібнів чоловік до непізнання. Зісхлися отори, попустилися обручі і тепер приходиться їх набивати. Так бондарі роблять зі старою бочівкою. З тим і „Розмову з Вуйком Іваном” не скінчив і до „Єринки” не заглядав.” (Лист з 14 листопада 1955).

У вище цитованому листі І. Киріяк заповідав, що вікінчує рецензію на Ювілейну книгу Алберти, яка появилася з нагоди 50-річчя Алберти як провінції, бо його бажанням було спростувати деякі твердження в книзі зроблені на адресу українців „як Сифтонових овечих козушків.” Хотів він в цій рецензії віддати належне молодому українському поколінню в Канаді та зробити деякі зауваження старшій генерації тощо. Одним словом, живі думки не покидали німічного Киріяка.

Читаючи повище цитованого листа ніхто не сподівався, що це було останнє письмо Киріяка до української громади. Після цієї дати в архіві нашого письменника нічого нема вже пізніше датованого. Заховався лист а радше його копія днем перед цією датою. Це лист до одного із своїх приятелів, П. Пташника, в Едмонтоні, в якому Киріяк висловлював свою тверду віру, що його „Розмова з Вуйком” буде надрукована в запланованій збірці його оповідань а в цій розмові буде поміщений „Вуйків Сон.”

Бажання і мрії Іллі Киріяка і тим разом не сповнилися. Діждався він тільки того, що ще за життя побачив він викінчений переклад „Синів Землі” в англійській мові. Тим самим одна з його найбільш задушевних мрій стала дійсною. „Синам Землі” віддав І. Киріяк велику частину свого життя. Ними він був зайнятий теж в своїх останніх днях. Згаданому П. Пташникові виразно писав, що він „зайнятий переводом „Синів” на англійську мову. М. Лучкович перекладає” а він „переглядає переклад.” З листування і записок так і видно, що і в Киріяка „Сини Землі” були твором, якому треба було найперше присвятити решту зусиль свого життя. З цим переконанням він відійшов у вічність 28 грудня 1955 року.

Спадщина Киріяка

Поети і письменники належать передусім до тієї категорії людей, яка найменше присвячує увагу до якоїсь системи, порядку та своєї самодисципліни. Тим самим Ілля Киріяк не міг бути іншим. До цієї „поетичної несистематичності” у Киріяка прибавилась ще й інша недостача. Про неї згадує він так у листі до одного зі своїх приятелів, який просив Киріяка, щоб цей надіслав йому „Страшний сон Вуйка Івана”:

„Де воно поділося, — писав Киріяк, — то тільки один Бог знає. Якби я був мешкав на одному місці, в одній хаті, то можливо задержалося б було зі старими шпаргалами, а то за останніх двадцять і кілька років я переносився кільканадцять разів і при тім погубив, полишав поміж людях багато книжок та різних старих, як то кажуть, шпаргалів, які мені самому здалися б тепер...”

Іншими словами, мандрівний дух І. Киріяка розгубив дещо з його творчості. Мимо цього, однак, багато дечого добрі люди зберегли з цього, що створив Киріяк. У декого збереглося Киріякове листування. У нашій праці ми часто покликувалися на листування Іллі Киріяка з та-

кими видними постатями, як І. Я. Рурик, проф. Леонід Білецький, П. І. Лазарович, а дальше на архів редакції „Українського Голосу” та інших. В архіві П. І. Лазаровича, на щастя, заховалися копії листів І. Киріяка до таких громадян, як проф. І. Рудевський, письменник О. Луговий, д-р М. І. Мандрика, А. Загарійчук, Володимир Купченко, А. Яремович, П. Васишин, М. Фербей, І. П. Горчинський, Й. Лозинський, д-р М. Небелюк, пані Фіголь та інші. Понад пів сотні збережених листів Киріяка є важливим причинком до вивчення його творчості та життєвого шляху. Є відомим, що багато Киріякового принагідного листування розпорошено серед різних громадян.

В архіві згадуваного адв. П. І. Лазаровича збереглася теж певна частина письменницької творчості Іллі Киріяка, про яку ми не згадували в попередніх розділах з уваги на те, що вона або не викінчена, або затратились з неї деякі частини. Серед невикінчених праць зберігся скрипт на 168 сторінках, якого зміст відбиває перший мандрівний шлях І. Киріяка по Канаді, З’єдинених Штатах Америки та його поворот у Канаду. Започаткував І. Киріак оповідання „Страйк” (несторінкований рукопис на 18-ти аркушах паперу). Збереглися дві сценки зі „шкільних часів у Вегревілі” і „Поза шкільною лавкою”, комедія. Є теж спроба оформити п’єсу (на кільканадцятьох сторінках), але вона не названа і не закінчена.

Написав Ілля Киріяк цікавий нарис розвою української мови в Канаді. Опрацював це він на прохання екзекутивного директора КУК — Володимира Кохана.

Не можна точно встановити, де знаходиться остаточний рукопис „Синів Землі”, як теж первісні копії цього твору. Немає також рукописів „Єринка”, „Розмови з Вуйком Іваном” та всіх оповідань, які друкувалися в „Українським Голосі.”

Заховалось однак з Киріякової творчості щось дуже цінного, а це дві його обширні автобіографії, що їх він написав у формі листів до своїх близьких приятелів, кількакратно згадуваних у нашій праці, а саме І. Я. Рурика та П. І. Лазаровича. Перший з названих символізує „шкіль-

ну братію” письменника, знову другий так зване „молоде кулко”, як це писав І. Киріяк, цебто молодшу генерацію, яка продовжувала працю піонерської верстви та вносила до історії українства в Канаді нові вартості. Киріяк мав велику пошану до цього „молодого кулка”, на яке покладав багато надій в майбутньому. Нам відомо з цих двох автопортретів, що Ілля Киріяк часто проводив вільні хвилини серед цих молодих друзів і черпав від них дальшу наснагу до праці. Не диво отже, що для цієї генерації він написав свій обширний життєпис.

У багатьох случаях нашої праці ми покористувались цим автобіографічним матеріалом письменника. На жаль, не все можна було використати з цього документального скарбу І. Киріяка, а це з уваги на те, що деякі образи заторкують ще живих сьогодні постатей. Виминули ми картини пов'язані з молодечою романтикою письменника і також події громадського життя, які вимагають додаткових студій. Обі автобіографії І. Киріяка самі по собі є також мистецьким твором, які крім глибокого змісту, мають мистецьку форму та красу.

Піонер Петро Зварич, сучасник Іллі Киріяка, коли познайомився з цими автобіографічними матеріалами, так між іншим висловився про їх зміст і форму:

„Цілий зміст був для мене дуже захоплюючий, вірний щодо основ, акцій, анекдот, яких я був наочним свідком, або вірно поінформованим в тих подіях. Всі особи автентичні, знані мені особисто, є вірно представлені. Отже, тут нема ані порошинки фікції, ані фантазії, а все чисте, як золото, правда . . . А щодо його посланій (довгих листів — М. Г. М.) до П. Лазаровича і пані Фіголь, то вони мов ті листи Тараса Шевченка, які він писав з заслання до своїх друзів і жалувався неволею, скукою, поневірянням. Скорше чи пізніше ці спомини стануть колись цінними перлинами в нашій літературі.”¹⁹⁾

Спадщина Іллі Киріяка далеко не вивчена і важко, щоб вона вже сьогодні була повністю охоплена та висвітлена. Наша скромна праця з нагоди 85-річчя від дня

¹⁹⁾ Лист до П. І. Лазаровича з 6 лютого 1956.

народження письменника є першим більшим початком в цій ділянці. Наказом хвили повинно бути бажання спільноти якнайскоріше звести під одну опіку розпорошену спадщину письменника та забезпечити її від можливої затрати. Збережена й упорядкована спадщина уможливить працю дальшим дослідникам цього великого таланту, яким був автор „Синів Землі.” Крім цього невідкладного завдання є ще друге не менше важливе. Повний переклад „Синів Землі” на англійську мову давно викінчений і чекає свого видавця.

З М І С Т

	Стор.
Передмова — М. І. Мандрика	6
Вступ	7
Рання молодість	9
Різними стежками	13
Форінерка, „Поступ” та багаті задатки поетичної творчости	17
Знову учнем та учителювання	23
Великі пляни та оправдані амбіції	28
Широкі полотна та поновлення депресії	36
Сини землі — Вершини Киріякової творчости	40
Проф. О. Бочковський дає високу оцінку „Синам Землі”	47
Від строгого осуду до передового місця	56
Дальші спроби в поезії	64
Знову в творчому горінні	68
Переклади „Синів Землі”	71
Праця над збіркою оповідань	73
Останні дні письменника	74
Спадщина Киріяка	77

До появи цієї праці пригинилися своїми пожертвами на її друк такі добродії: *Форвин Богдан (Ванкувер), Михайло Додяк (Торонто), Іван Вахняк (Вінніпег), Дмитро Прокоп (Едмонтон), Олекса Косіковський (Віндзор), Іван та Марія Бзові (Ройкрофт), Василь Е. Чурма (Ляшін), Михайло Шарик (Сент Кетеринс).*

EET
302

2800115